

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**Bursa Osmangazi’de Yaşayan Balkan Göçmenlerinin Zihin
Temsillerindeki Balkanlar İmgesi**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rabia Edviye RECEP

BURSA-2025

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**Bursa Osmangazi’de Yaşayan Balkan Göçmenlerinin
Zihin Temsillerindeki Balkanlar İmgesi**

YÜKSEK LİSANS

Rabia Edviye RECEP

Danışman:

Prof. Dr. Ali YİĞİT

BURSA-2025

ÖZET

Yazar adı soyadı	Rabia Edviye RECEP
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Coğrafya Anabilim Dalı
Bilim dalı	Beşeri ve İktisadi Coğrafya
Tezin niteliği	Yüksek Lisans
Tez danışmanı	Prof. Dr. Ali YİĞİT

Bursa Osmangazi’de Yaşayan Balkan Göçmenlerinin Zihin Temsillerindeki Balkanlar İmgesi

Bu yüksek lisans tezinde Bursa Osmangazi ilçesinde yaşayan Balkan göçmenlerinin zihin temsillerinde yer alan Balkanlar imgesi detaylı olarak incelenmiştir. Göçmenlerin göç ettikleri mekânlara dair algıları, mekân ve kimlik ilişkisi çerçevesinde ele alınarak, bireylerin zihin temsilleri coğrafi gerçekliklerle karşılaştırılmıştır. Çalışmanın temel amacı, göçmenlerin mekân algısı ile gerçek coğrafya arasında var olan farklılıkları ortaya koymak ve bu algının sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamdaki yansımalarını açığa çıkarmaktır.

Araştırma hem nitel hem de nicel verilerin birlikte kullanıldığı karma yöntemle yürütülmüştür. Nitel araştırma kapsamında etnografik desen tercih edilerek, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine veri toplanmıştır. Ayrıca nicel veriler, nitel bulgulara destek sağlamak üzere kullanılmıştır. Araştırma sürecinde literatür taraması yapılmış, saha çalışmaları yürütülmüş ve toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar tablo, grafik ve harita şeklinde görselleştirilmiştir.

Bulgular, Balkan göçmenlerinin zihin haritalarında Balkanlar’ın ağırlıklı olarak nostaljik, aidiyet duygusuyla yüklü ve kültürel değerlerle şekillenen bir imge olduğunu göstermektedir. Ancak bu imgenin kuşaklar arası ve bireysel yaşanırlarda farklılıklar gibi değişkenlere bağlı olarak algılandığı da tespit edilmiştir. Bazı katılımcılar için Balkanlar, uzaklık ve yabancılık hissini yanı sıra belirsizlikle de ilişkilendirilirken, diğerleri için ise köklerini temsil eden güçlü bir aidiyet alanı olarak kalmaya devam etmektedir.

Çalışma, göçmenlerin kimlik algılarının mekân, kültür ve tarih ile sıkı sıkıya bağlı olduğunu, bu algıların nesilden nesile aktarılırken değişim geçirebildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Balkan göçmenlerinin Bursa Osmangazi ilçesindeki sosyal ve kültürel uyum süreçlerine de ışık tutarak, göç ve mekân arasındaki karmaşık ilişkilerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Göç, Bursa- Osmangazi, Balkan Göçmenleri, Zihin Temsili, İmge, Algı.

ABSTRACT

Name & surname	Rabia Edviye RECEP
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Geography Department
Subfield	Human and Economic Geography
Degree awarded	Master
Supervisor	Prof. Dr. Ali YİĞİT

The Image Of The Balkans İn The Mental Maps Representations Of Balkan Immigrants Living İn Osmangazi, Bursa

This master's thesis presents a detailed examination of the image of the Balkans as represented in the mental representations of Balkan immigrants residing in the Osmangazi district of Bursa. The perceptions of immigrants regarding the places they migrated to are analyzed within the framework of space and identity relations, comparing individuals' mental representations with geographical realities. The main aim of the study is to reveal the differences between immigrants' spatial perceptions and actual geography, as well as to uncover the reflections of these perceptions within social, cultural, and historical contexts.

The research was conducted using a mixed-methods approach, combining both qualitative and quantitative data. Within the qualitative scope, an ethnographic design was preferred, and in-depth data were collected through a structured interview form. Quantitative data were also used to support the qualitative findings. The research process included a literature review, field studies, and the collected data were analyzed using content analysis. The results were visualized through tables, graphs, and mental maps.

The findings indicate that the image of the Balkans in the mental maps of Balkan immigrants is predominantly nostalgic, laden with a sense of belonging and shaped by cultural values. However, it was also found that this image varies depending on variables such as intergenerational differences and individual experiences. For some participants, the Balkans are associated with feelings of distance, alienation, and uncertainty, whereas for others, it remains a strong sphere of belonging that represents their roots.

The study reveals that immigrants' identity perceptions are closely linked to space, culture, and history, and that these perceptions may change as they are passed down from generation to generation. Furthermore, it sheds light on the social and cultural adaptation processes of Balkan immigrants in Bursa's Osmangazi district, contributing to a deeper understanding of the complex relationships between migration and space.

Keywords: Migration, Bursa-Osmangazi, Balkan Immigrants, Image, Perception, Mental Representations

ÖNSÖZ

“Balkanlar gözyaşındaki tebessüm gibidir. Çünkü 16'sında bir Sırp askeri öldürülen, 17'sinde atalarının Mostar'ını bombalattırılan, 18'inde Hırvatlara esir düşürülen, 19'unda öz vatanında yabancı ilan edilen, ancak 20'sinde ana dilini duymaya ve konuşmaya çalışan bir çocuğun çocuklarıyız biz... Yıllar sonra insan aklının idrak edemediği sınırların ve namluların ayırdığı diller, dinler, insanlar ve kültürler olmuşuz. Ancak internette halam ve amcamlarla konuşamadıkları dilimizle anlaşılamadığımız için gözlerimizden inen yaş ile çaresizliğin verdiği tebessümün adıdır Balkanlar...”¹

Her ayrılıkta bir kavuşma hayal edilir ve o an zihinde yaşanır. Hayatın normal akışı içinde, göç hikâyeleri bire bin katılarak düşünlerde, bayramlarda, doğumlarda, ağıtlarda ve akşam sohbetlerinde hem acı hem tatlı bir biçimde aktarılır. Her hikâye, özünde vatan sevgisini taşır. Göçler ve beraberinde gelen anlatılar, insanlık var olduğundan bu yana süreklilik göstermiştir. Balkanlar'da farklı etnik yapılardan gelen insanların, tek bir paydada buluşarak Anadolu'nun şefkat dolu kucasına göçleri, Bursa/Osmangazi özelinde ele alınmış ve bu sürecin, göçmenlerin zihin temsillerinde Balkanlar algısına nasıl yansıdığı araştırılmıştır.

Bu yüksek lisans tez çalışmasının eldeki duruma gelmesinde çok önemli katkılar sunan, bilgilerini ve düşüncelerini esirgemeyen, yetişmemde büyük emeği olan değerli hocam Prof. Dr. Ali Yiğit'e saygı ve en içten şükranlarımı sunarım.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana kazandırdıkları bilgi ve becerilerden dolayı Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyeleri olan değerli hocalarım Prof. Dr. Serhat Zaman, Dr. Öğr. Üyesi Nilgün Zaman, Dr. Öğr. Üyesi Erol Uzun'a ve çalışmam boyunca görüşlerini ve düşüncelerini eksik etmeyen Arş. Gör. İbrahim Eşim ve Arş. Gör. Dr. Soner Duman'a teşekkür ederim.

Son olarak, aynı güneşin ısıttığı topraklarda sınırlarla, hatta makberinden bile ayrı kaldığımız merhum babaannem Edviye Redzepovski'ye (?-1973), beni yüreğinde büyüten kıymetli babama, anneme ve biricik kardeşime şükranlarımı sunarım.

Rabia Edviye RECEP

2025

¹ Eşim, İbrahim, ve Serhat Zaman. “Coğrafya Bölümü Lisans Öğrencilerinin ‘Balkanlar’ Üzerine Olan Algılarının Metaforlar Aracılığıyla Belirlenmesi”. Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi 3, syf. 5 (Temmuz 2022): 135-59.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	V
GRAFİKLER	VIII
ŞEKİLLER	VIII
HARİTALAR	VIII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı ve Problemi	3
2. Kapsam ve Sınırlılıklar	4
3. Araştırmanın Yöntemi	5
3.1 Yöntem	5
3.2 Evren ve Örneklem	5
3.3 Veri Toplama Süreci ve Analiz	5
4. Araştırmanın Sınırları	6
5. Araştırma Sahasının Nüfus Özellikleri	10
6. Bursa'nın Yakın Tarihte Almış Olduğu Göçler	11
BİRİNCİ BÖLÜM	20
1. Kuramsal Çerçeve	20
1.1 Algısal ve Davranışsal Coğrafya	20
1.2 Zihin Temsilleri ve Zihin Haritaları	23
1.3 Topophilia/ Yer Sevgisi	26
1.4 Göç ve Göç Kuramları	27
1.4.1 Göç Kuramları	29
2. Balkanlar	33
2.1 Balkanlar ve Coğrafyası	34
İKİNCİ BÖLÜM	37
1. Bulgular	37
1.1 Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	37
1.2 Katılımcıların Göç Durumlarına İlişkin Bulgular	40
SONUÇ	53
EKLER	57
KAYNAKÇA	64

TABLolar

<i>Tablo 1: 1990-2024 Yılları Arası Bursa ve Osmangazi İlçesinin Nüfus İçindeki Oranı (%)</i>	10
<i>Tablo 2: 1930- İstatistik Yıllığından Derlenen 1921-1929 Yılları Arasındaki Bursa'ya Gelen Göçmen Sayısı</i>	14
<i>Tablo 3: Amiran Kurtkan'ın 1950-1951 Göçünde Bursa'ya Yerleştirilen Göçmenlerin İlçelere Göre Dağılımı</i>	15
<i>Tablo 4: 1923- 1995 Yılları Arasında Türkiye'ye Göç Eden Nüfus</i>	18
<i>Tablo 5: Katılımcıların Demografik Özellikleri</i>	39
<i>Tablo 6: Katılımcın Meslekleri</i>	40
<i>Tablo 7: Katılımcıların Ana Dilleri</i>	43
<i>Tablo 8: Katılımcıların Türkiye'ye Geliş Yılları</i>	44
<i>Tablo 9: Katılımcıların Bildiği Dil Sayısı ve Kombinasyonları</i>	48
<i>Tablo 10: Kadın ve Erkek Katılımcıların Geri Dönüş Hakkındaki düşünceleri</i>	49
<i>Tablo 11: "Balkanlar sizin için neyi ifade ediyor" tematik frekans ve yüzdeliği</i>	50
<i>Tablo 12: Tarihsel- Kimliksel Bağ ve Katılımcı İmgeleri</i>	57
<i>Tablo 13: Kültürel Benzerlik- Ortak Yaşam ve Katılımcı İmgeleri</i>	57
<i>Tablo 14: Anlamsızlık Teması ve Katılımcı İmgeleri</i>	58
<i>Tablo 15: Turistik-Mekânsal Algı ve Katılımcı İmgeleri</i>	59
<i>Tablo 16: Travmatik Bellek ve Katılımcı İmgeleri</i>	60
<i>Tablo 17: "Balkanlarda yaşamak, dünyanın herhangi bir yerinde bir yerinde yaşamaktan daha iyidir."</i> 60	
<i>Tablo 18: "Balkanlarda yaşamak, ihtiyaçlarımı başka herhangi bir yerden daha iyi karşılar."</i>	60
<i>Tablo 19: "Balkanlar o kadar güzeldir ki dünyanın hiçbir yeri ile kıyaslanamaz."</i>	60
<i>Tablo 20: "Balkanlardan başka yaşamak isteyeceğim bir yer yok."</i>	61
<i>Tablo 21: "Balkan kültürünü daima yaşatmaya çalışırım."</i>	61
<i>Tablo 22: "Göçtüğüm yerde konuşulan dili evde daima konuşur, gelecek nesillere aktarırım."</i>	61
<i>Tablo 23: Görüşme Formu Örneği</i>	62

GRAFİKLER

<i>Grafik 1: Katılımcıların Eğitim Durumları</i>	40
<i>Grafik 2: Ailenizdeki Göçmen Kişi Kimdir?</i>	41
<i>Grafik 3: Katılımcıların Milliyetlerinin Oranları</i>	42
<i>Grafik 4: Katılımcıların Ana Dilleri Oranı</i>	43
<i>Grafik 5: Katılımcıların Bursa'da İkamet Etme Süreleri Oranı</i>	44
<i>Grafik 6: Katılımcıların Türkiye'ye Geliş Yılları Oranı</i>	45
<i>Grafik 7: Katılımcıların Bursa'yı Yaşamak İçin Seçmelerindeki Ana Sebepler</i>	46
<i>Grafik 8: Katılımcıların Bildikleri Dil Sayısı</i>	47

ŞEKİLLER

<i>Şekil 1: İmgelere Göre Oluşturulmuş Kelime Bulutu</i>	51
--	----

HARİTALAR

<i>Harita 1: Bursa İli Osmangazi İlçesi Konum Haritası</i>	7
<i>Harita 2: Osmangazi İlçesi Mahalle Konumları</i>	9
<i>Harita 3: Balkan Ülkeleri</i>	36
<i>Harita 4: Katılımcıların İkamet Ettikleri Mahalleler</i>	38
<i>Harita 5: Katılımcıların Göç Ettiği Ülkeler</i>	42
<i>Harita 6: Katılımcıların Türkiye'ye Göç Ettiklerinde Yaşadıkları İlk Şehirler</i>	45

KISALTMALAR

A.g.e
ADNKS
CBS
HGM
KGM
TDK
TÜİK
Sf.
Yy.

Adı Geçen Eser
Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
Coğrafi Bilgi Sistemleri
Harita Genel Müdürlüğü
Karayolları Genel Müdürlüğü
Türk Dil Kurumu
Türkiye İstatistik Kurumu
Sayfa
Yüzyıl

GİRİŞ

İnsan, temas ettiği her şey üzerinde çok boyutlu etkiler bırakan bir varlıktır. Bu çok boyutlu doğası, zaman ve mekân üzerinde belirleyici bir rol oynar. İnsan ile mekân arasındaki karşılıklı etkileşim uzun süredir felsefi ve sosyal bilimler alanında tartışılmaktadır. Türk Dil Kurumuna göre insan; (1) *Toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı; adam, âdem, âdemoğlu, insanoğlu, kişiöğlü, beniâdem, benibeşer, fâni;* (2) *Huy ve ahlak yönünden üstün nitelikli kimse; adam.*” anlamlarını taşıyorken, mekân ise şu şekilde “(1) *Yer, bulunulan yer;* (2) *ev, yurt;* (3) *uzay*” olarak tanımlanmaktadır. Yer kavramı ise (1) *Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk; mahal, mevzi;* (2) *Gezinilen, ayakla basılan taban;* (3) *Bulunulan, yaşanılan, oturlan bölge; mevki;* (4) *Ülke;* (5) *Konum;* anlamlarını taşır. Mekân ve yer arasındaki bu karmaşık ilişkide **mekân** daha çok fiziksel bir alan veya çevreyi tanımlarken, **yer** hem fiziksel hem de daha soyut bir anlamda kullanılan geniş bir kavramdır. Yer ve mekân tanımının, insan ile var olduğu; insanın ise ister birey ister toplum olarak hayatını idame ettirmesi için mekâna veya bir yere ihtiyaç duyduğu karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bunların yanında coğrafya kavramı ise insan-mekân etkileşimine yönelik eylem ve durumların farklı algı ve tutumlara yansımalarıdır (Özgen, Nurettin, 2010). Bununla birlikte coğrafyayı basit ama kapsamlı bir şekilde "İnsanın evi olarak Dünya'nın incelenmesi" olarak tanımlıyoruz. Bu, dünyamızı oluşturan hem doğal hem de insan yapımı çevreleri, bunların mekânsal, zamansal ve tematik özelliklerini kapsar. İnsan davranış bilimleri ise "insanların zihinlerini ve davranışlarını incelemektir (Montello, 2018).

Yi Fu Tuan'a göre, temelde statik bir kavram olan mekân; anlamla organize olmuş bir dünyadır. Eğer dünyayı sürekli değişen bir süreç olarak görüyorsak, mekân duygusu geliştiremeyiz diyen Tuan, yeri ise; deneyimle inşa edilen duygu yüklü bir anlam merkezi olarak tanımlamaktadır. Bir yeri tam olarak bilmek, hem onu soyut bir şekilde anlamak hem de bir kişinin başka birini tanıdığı gibi tanımak ve içgüdüsel bir duygu olarak ifade etmektedir.

Belleği mekân aracılığıyla düşünme, çoğu zaman bir metafor olarak topos (yer) yoluyla kavramak anlamına gelmiştir (Yelsalı Parmaksız, 2019). Bu anlamda Yi Fu Tuan insanın mekânda konumlanma biçimini ve yerin ev hissi uyandırdığını ifade ederek insan ve yer arasında kurulan duygusal bağ için “topophilia” (yer sevgisi) (Tuan, Topophilia; A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values, 1974) terimini kullanır.

Edward Relph, Tuan’ın önerisinin “topo”dan çok “-philia”ya, çevresel tutumlar ve algılarla ilgili olduğuna, mekanların bu algılara katkıda bulunan özelliklerinden daha fazla odaklandığına dikkat çeker. Tuan, topofili hakkında yazdığı önsözde, insanların ve çevrelerinin birbirleriyle bağlantılı olduğunu gözlemler, ancak insan için çevrelerin sadece bir kaynak değil, aynı zamanda “güvence ve zevk kaynakları, derin bir bağlılık ve sevgi nesnelere” olduğunu belirtir. Ancak, önemli bir şekilde, topofiliyi “insan duygularının en güçlü olanı” olarak tanımlamaz, fakat belirli bir mekân ya da çevre, normalde bir ev ya da hafıza mekânıyla ilişkilendirilen, basit anlamını aşarak “duygusal açıdan yüklenmiş olayların taşıyıcısı ya da bir sembol olarak algılanabilir” (Dalal, 2024).

Bununla bağlantılı olarak her ulusun, üzerinde yaşadığı topraklar uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş bir sınırla tanımlanır ve buna ülke denir. Ülkelerin yönetim biçimleri, insanların bu topraklara ve yerleşim yerlerine olan aidiyet duygusunu artırabilir veya azaltabilir. Yer duygusunun gelişmesinde insan ve coğrafya arasındaki ilişkinin yanında kişinin zihninde o mekâna yüklediği duyguların belirlenmesine neden olan toplumsal yapı, süreç ve kültür de etkilidir (Özgen, Yer Duygusu ile ilgili Temel Kavramlar, 2022).

Kültürel bir varlık olan insan diğerleriyle birlikte olma ihtiyacı sonucunda toplum halinde yaşar. Topluluğun bir parçası olan birey, içinde yaşadığı topluma, kültüre ve mekâna aidiyet hisseder. Aidiyet kimlikle iç içe durumdadır. Belirli mekânda, zaman içinde geliştirilen ait olma duygusu hem yere hem de bireylere kimlik kazandırır. Birey kendisini ait hissettiği yer, sosyal gruplar ve toplum temelinde kimliklendirir. O yerdeki toplumun ya da grubun değerleri, inançları, kültürü kimliğin yapıtaşlarını oluşturarak, bireyin aidiyetinin temsili haline dönüşür. Bu durum beraberinde güven duygusunu getirerek bireyi mekâna/ yere bağlar (Köşker, 2018).

Çalışma insanların belirli bir yer veya mekâna duyduğu derin sevgi ve bağ, o yerle kurdukları duygusal bağları güçlendirerek, orada yaşamayı daha anlamlı hale getirir ana fikriyle ele alınmıştır.

1. Araştırmanın Amacı ve Problemi

“Bursa Osmangazi’de Yaşayan Balkan Göçmenlerinin Zihin Temsillerindeki Balkanlar İmgesi” adlı bu tezin amacı; Osmangazi ilçesinde yaşayan Balkan göçmenlerinin, göçtükleri mekânlara ait zihin temsillerini coğrafi gelenekler çerçevesinde ortaya çıkarmaktır. Bursa şehrinin çekirdeğini oluşturan Osmangazi ilçesi, 1987’de ilan edilmeden önce merkez ilçe konumunda ve kent merkezi olarak görüldüğü için Balkanlardan gelen göçmenlerce en sık tercih edilen yer olmuştur. Bu yüzden çalışma sahasının ana sınırları olarak Osmangazi ilçesi belirlenmiştir.

Algı ve mekân odaklı bu çalışma kişilerin yaşadıkları ve duydukları çevreyi nasıl yorumladığından yola çıkarak şekillenmektedir. Bu bağlamda çalışmanın hipotezi; “Göçmenlerin algıladıkları coğrafya ile gerçek coğrafyanın farklı olduğu düşünülmektedir.” Hipotezin doğruluğunu kanıtlayabilmek amacıyla çalışmanın ana problem cümlesi; *Bursa Osmangazi İlçesinde yaşayan Balkan göçmenleri için Balkanlar neyi ifade etmektedir?* Şeklinde belirlenmiştir.

Alt Problem cümleleri ise şunlardır;

- *Göçmenlerin zihin temsillerindeki Balkanlar imgesi ütopyik duygulardan ibarettir.*
- *Balkan ülkelerinde bizzat yaşamış kişilerin tanımlamış olduğu Balkanlar tanımı gerçeğe örtüşmekte midir?*
- *Burada doğmuş olan Balkan göçmenlerinin Balkanlar algısı nasıldır?*
- *Balkan göçmenlerinin Bursa- Osmangazi ilçesini tercih etmelerindeki ana etken nedir?*
- *Balkan göçmenleri kültürleri ve dillerini gelecek nesillere aktarmakta mıdır? Bunda bireylerin cinsiyet özellikleri etkili midir?*
- *Balkan göçmenleri Bursa’da kendilerini hangi milletten ifade etmektedir? Kendilerine Bursalı/ yerli mi? Yoksa Türk, Soydaş, Muhacir, göçmen, Arnavut, Torbeş, Pomak vb. olarak mı tanımlamaktadır?*

- *Göç sebepleri zihin temsillerine yansımaları nasıldır?*
- *Balkanlara karşı özlemleri, onları Balkanlara geri dönüş yaptıracak kadar kuvvetli midir?*
- *Balkan ülkelerinden olmaları onlara özel hissettiriyor mu?*
- *Çift vatandaşlıkları var mı?*

2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Saha çalışmaları sırasında, görüşme formunda yer alan temel ölçütlerden biri olan Balkan göçmeni olma durumu sorgulandığında, günümüzde kitle iletişim araçlarının ve özellikle sosyal medyanın yaygınlaşmasına bağlı olarak göçmenlik algısında ciddi bir dezenformasyonun ortaya çıktığı görülmüştür. Bu durum, bazı bireylerde olumsuz tutumlara yol açarken, pek çok kişi de yeterli bilgiye sahip olmadığını belirterek görüşmeyi doğrudan reddetmiştir. Araştırmanın ilerleyebilmesi için Balkan göçmeni olduğu bilinen kişiler ve onların önerdiği bireylerle görüşmeler gerçekleştirilmiş ve formlar bu şekilde tamamlanmıştır. Bununla birlikte, doğrudan göç deneyimine sahip katılımcı sayısının oldukça sınırlı olması sebebiyle, Balkan göçmeni olarak sınıflandırılan katılımcı sayısı da düşük kalmıştır. Ancak, ailesinde göç hikâyesi bulunan ve kendisini ‘göçmen’ olarak tanımlayan katılımcılarla da iletişim kurulmuş ve bu sayede saha çalışmasının kapsamı genişletilmiştir. Öte yandan, Osmangazi ilçesinde yaşayan Balkan göçmeni nüfusunun kesin olarak bilinmemesi, araştırmanın önemli sınırlılıklarından birini teşkil etmiştir. Araştırma sürecinde katılımcılardan Balkanlar’a ilişkin zihin haritaları çizmeleri de talep edilmiştir. Ancak katılımcıların büyük çoğunluğu bu uygulamaya katılmak istememiştir. Bu durum bir yandan çizim yapma pratiğine yönelik çekincelerle açıklanabileceği gibi, diğer yandan da Balkanlar’a dair imgelerin çoğunlukla sözlü ifade üzerinden aktarılmasının katılımcılar açısından daha doğal ve kolay bulunmasıyla ilişkili olabilir.

3. Araştırmanın Yöntemi

3.1 Yöntem

Bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada Balkan göçmenlerinin göçtükleri mekânlar üzerindeki algıları ele alınmıştır. Dolayısıyla nitel ve nicel veriler birlikte kullanıldığı için karma desenli bir çalışmadır. Tezin örneklem grubu Balkan göçmenlerinden olduğundan nitel araştırma yöntemlerinden olan etnografik inceleme modeli kullanılarak hazırlanmıştır. Etnografik inceleme modeli; Bir ya da daha çok yerel birimde yoğun bir alan çalışmasıyla belirli kültürel gruplar ya da olgular üzerine sistematik çalışmadır (Şimşek, 2018). Bir başka deyişle etnografi aynı kültürü, paylaşan grup üyeleri arasındaki davranış, dil ve etkileşimin anlamını incelemektedir (Creswell, 2013).

3.2 Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni Bursa- Osmangazi ilçesinde ikamet eden Balkan göçmenleridir. Çalışmanın sınırlılıkları bölümünde değinildiği üzere Balkan göçmeni olduğundan emin olunan bireylere görüşme formu yöneltilmiştir. Dolayısıyla amaçlı (kasti) örnekleme (*Purposive Sampling*) yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırmacının belirli bir amaca ulaşmak için, belirli özelliklere sahip katılımcıları seçtiği bir yöntemdir. Bunun sonucunda evrende belirlenen Balkan göçmenlerine ulaştıktan sonra, bireylerin önermiş olduğu diğer Balkan göçmenleriyle görüşme formları tamamlanmıştır.

3.3 Veri Toplama Süreci ve Analiz

Bu çalışmanın veri toplama süreci ofis ve saha çalışmaları şeklinde ikiye ayrılmıştır. Ofis çalışmalarının ilk basamağı literatür taramadır. Bunun sonucunda genelden özele doğru tarama gerçekleştirilmiştir. Taramalar *Google Scholar*, *Scopus*, *Jstor*, *Web Of Science*, *Bursa Uludağ Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Merkez Kütüphanesi*, *Yöktez*, *Ulakbim-Tübitak*, *DergiPark* gibi veri tabanlarından yararlanılmıştır. Coğrafyanın multidisipliner yapısından dolayı tarama boyunca tarih, sosyoloji, psikoloji, antropoloji bilimlerine ait bazı kaynaklara da erişim sağlanmıştır. Çalışmada kullanılan nüfus verileri Türkiye

İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) temin edilmiştir. Nüfus verilerinin analiz süreci, tablo ve grafik görselleştirmeleri Microsoft Office Excel programından yapılmıştır. Çalışmada kullanılan haritalar Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) ortamında ArcGIS-Pro programından faydalanılarak üretilmiştir.

Çalışmanın hazırlık aşamasının ikinci safhasını ise saha çalışmaları oluşturmaktadır. Farklı tarihlerde gerçekleştirilen saha çalışmalarında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Saha çalışması süresince toplamda 102 kişiyle görüşülmüştür. Elde edilen veriler MAXQDA-2020 programıyla analiz edilip, görselleştirilmiştir.

4. Araştırmanın Sınırları

Araştırma sahası olarak Bursa ili sınırları içerisinde yer alan Osmangazi ilçesi seçilmiştir. Osmangazi ilçesinin, kuzeyinde Gemlik; doğusunda Gürsu ve Yıldırım, güneydoğusunda Kestel ve İnegöl; güneyinde Keles, güneybatısında Orhaneli; batısında Nilüfer ve kuzeybatısında ise Mudanya ilçeleri tarafından çevrelenmiştir. Osmangazi ilçesinde İstanbul, İzmir, Kocaeli, Eskişehir illerine bağlanan otoyollar ilçenin sanayi ve ticaret odağı olmasına zemin hazırlamıştır.

Harita 1: Bursa İli Osmangazi İlçesi Konum Haritası.

İlçe adını Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey'e ithafen almış olup, 3391 sayılı kanun ile 1987 yılında ilçe ilan edilmiştir². 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı kanun³ ile büyükşehir idari sınırları içerisinde yer alan köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırıp kırsal mahalle olarak kabul edilmesiyle birlikte toplamda 136 mahalle bulunmaktadır. Bu mahallelerden 34'ü kırsal mahalle olarak belirtilmektedir⁴ (**Harita 2**).

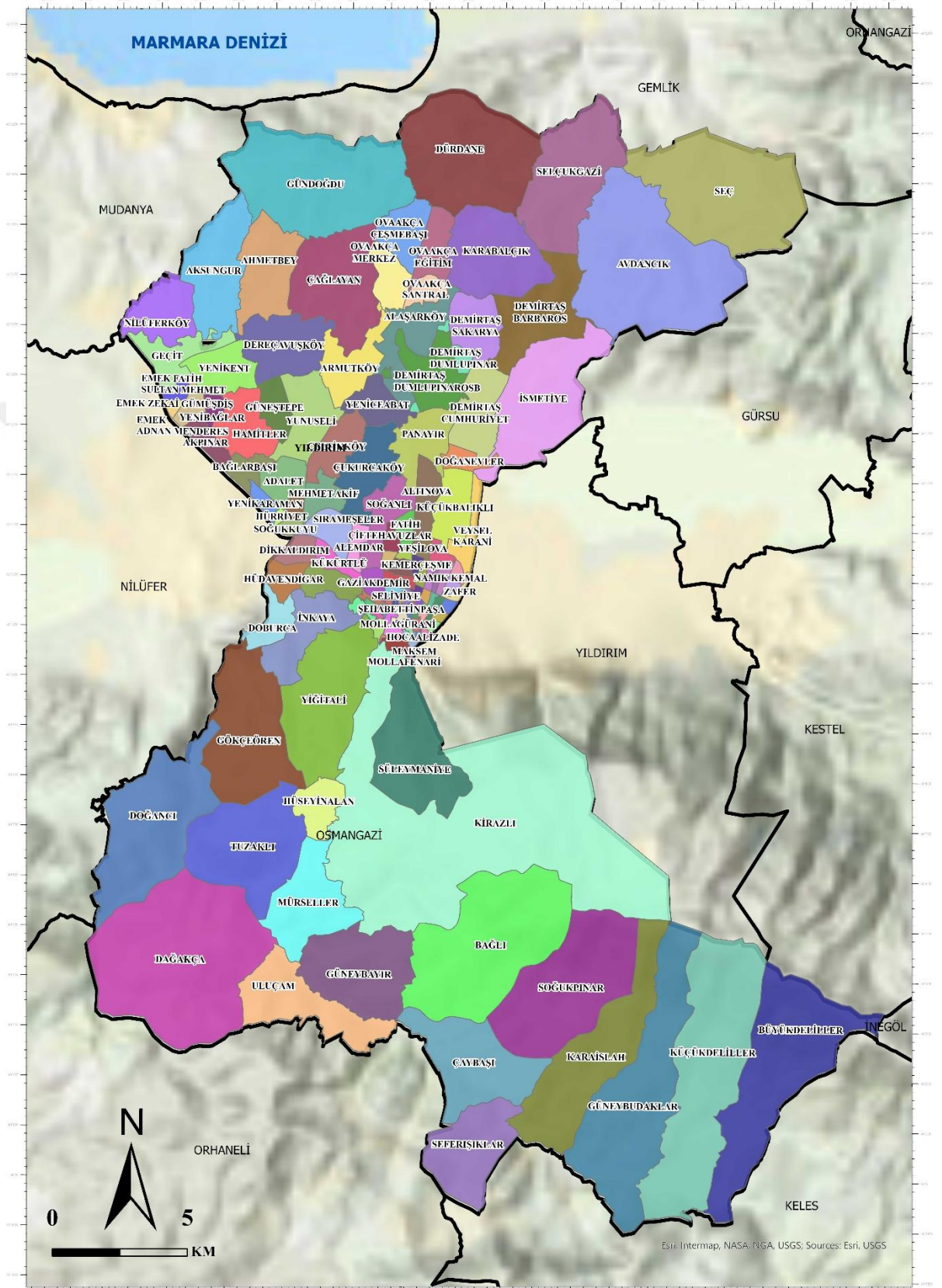
² 19500 Sayılı Resmi Gazete [19500.pdf \(resmigazete.gov.tr\)](https://www.resmigazete.gov.tr) 27 Haziran 1987, (16.10.2024)

³ 6.12.2012 Tarihli 28489 Sayılı Resmi Gazete; *On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*.

⁴ Bursa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü <https://bursa.tarimorman.gov.tr/> web sitesinden alınmıştır (27.02.2025).

Harita 2: Osmangazi İlçesi Mahalle Konumları.

5. Araştırma Sahasının Nüfus Özellikleri

Osmangazi ilçesi, ekonomik anlamda da geniş iş sahalarına ev sahipliği yapmaktadır. İlçe bu özellikleri açısından ele alındığında nüfusun ikamet etmek için daha fazla tercih etmesi için elverişlidir. 2024 yılı itibarıyla TÜİK ADNKS sayımlarına göre Bursa nüfusu 3.238.618 kişiye ulaşmış olup, ilçeler arasında en fazla nüfusa 885.441 kişiyle Osmangazi İlçesi sahiptir. Bu sıralamayı Yıldırım ilçesi 654,998 kişi ile ve Nilüfer ilçesi ise 561,730 ile izlemektedir. 1990-2021 yılları arasında ilçenin nüfusunda sürekli bir artış görülmektedir. Ancak ilk kez 2022 yılında 891.250 kişi olan ilçe nüfusu 2023 yılında 885.273 kişiye gerilemiştir (Tablo 1).

Tablo 1: 1990-2024 Yılları Arası Bursa ve Osmangazi İlçesinin Nüfus İçindeki Oranı (%).

YILLAR	OSMANGAZİ İLÇESİ	BURSA İLİ	İLÇE NÜFUSUNUN İL NÜFUSUNA ORANI (%)
1990	510.902	1.603.137	32
2000	642.337	2.125.140	30
2007	736.034	2.439.876	30
2008	753.217	2.507.963	30
2009	765.728	2.550.645	30
2010	778.526	2.605.495	30
2011	789.575	2.652.126	30
2012	792.219	2.688.171	29
2013	802.620	2.740.970	29
2014	813.262	2.787.539	29
2015	826.742	2.842.547	29
2016	841.756	2.901.396	29
2017	856.770	2.936.803	29
2018	862.516	2.994.521	29
2019	876.048	3.056.120	29
2020	881.459	3.101.833	28
2021	884.451	3.147.818	28
2022	891.250	3.194.720	28
2023	885.273	3.214.571	28
2024	885.441	3.238.618	28

Kaynak: Genel Nüfus Sayım Defterleri ve TÜİK ADNKS Verilerinden Derlenmiştir.

2024 yılı TÜİK verilerine göre Hüseyinalan (116), Uluçam (140), Elmaçukur (Süleymaniye Köy-150), Seferiışıklar (196) ve Karaislah (198) mahalleleri en az ikamete sahip olan mahallerindedir. Hamitler mahallesi 52.062 kişi ile en fazla nüfusa sahip olan mahalledir. Bunu sırasıyla Demirtaş Cumhuriyet mahallesi (47.262), Yunuseli mahallesi (42.519), Bağlarbaşı mahallesi (35.887), Emek Adnan Menderes mahallesi (33.919) izlemektedir (Harita 3).

6. Bursa'nın Yakın Tarihte Almış Olduğu Göçler

Bütün göç olayları, çeşitli ülkelerde, farklı zaman ve biçimlerde ortaya çıkmışlardır. Bu farklılığı doğuran en önemli etken ise, göç eden kitlenin ayrıldığı ve yerleştiği ülkelerin bulunduğu kendine özgü şartlardır (Halaçoğlu, 2014). Bursa, tarihsel süreçte çeşitli göç hareketlerine sahne olmuş ve bu göçler sayesinde farklı ulus ve topluluklar kente yerleşmiştir.

Bursa, yedi kez büyük göçmen akınına ve nüfus artışına uğramıştır. Bunların ilki, Bursa'nın fethiyle olmuştur. Birçok gazi ve abdallar, müritleriyle ve aşiretleriyle Türkistan'dan gelip yerleşmiştir. İkinci göç akımı 1530-1570 yılları arasında ise Celaliler'den kaçanların Bursa'ya sığınmaları nedeniyle olmuştur. Üçüncü büyük göç 1877-1978 Osmanlı-Rus Savaşı ardından gerçekleşmiştir. Bursa'da dördüncü büyük göç mübadele göçleriyle yaşanmıştır. 1912 yılındaki Balkan Savaşı sonrasında, işgal altında kalan Türklerin büyük bölümü Bursa'ya göçmüştür. Bursa'ya beşinci göç akını, 1950'li yıllardan sonra, Türk Hükümeti ile Bulgaristan arasında yapılan anlaşma sonucu Bulgaristan'dan olmuştur. Bursa'ya altıncı büyük göçmen akını 1969 yılından sonra yaşanmıştır. 1969 Bulgaristan göçleri 1978 yılına kadar sürmüştür. Bu çerçevede 1969–1978 arası gelen göçmenlerin Bursa'ya diğer göçmenlerde olduğu gibi toplu bir yerleşme yerine, Bursa'nın farklı farklı mahallelerine yerleşmişlerdir. Bursa'ya yedinci göç akını, 1989 yılında yaşanmış olan Bulgaristan göçleridir (Kaplanoğlu, Raif, 2014).

Göçlerin çeşitli nedenleri olmakla beraber, bunlardan en önemlisi, can güvenliğinin kalmaması, yoğun baskılar ve uğranılan zulümlerdir. Bu göçler savaş sonrasında da devam etmiş ve Osmanlı Devleti'nin sosyoekonomik yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Balkanlardaki Türk nüfusunu eritmek amacıyla yapılan baskılar sonucunda Anadolu'da Türk nüfusu artış göstermiştir⁵.

Rumeli'den Anadolu'ya yönelik ilk göç hareketi 1877-78 Osmanlı-Rus savaşıyla ("93 Harbi") başlamış, 1912-13 Balkan Savaşı'yla ağırlıklı olarak Anadolu toprakları yönünde devam etmiş, 1923-51 döneminde fert ve aile düzeyinde, 1952-67 döneminde kitlesel

⁵ Serter, Y. T. (2019, Mart). Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 337-348.

düzeyde, 1968-96 döneminde de yine fert ve aile düzeyinde tamamen Anadolu toprakları yönünde gerçekleşmiştir⁶.

1877-78 Osmanlı-Rus savaşı, Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiği için 93 Harbi ismiyle meşhur olmuş, Tuna ve Doğu Anadolu’da olmak üzere iki cephede cereyan etmiştir. Osmanlıların, batıdaki karargâhını Şumnu oluşturduğu gibi Tuna Nehri’nin sol kıyısı birinci savunma hattı, Balkan dağları ikinci müdafaa hattı olarak belirlenmiş, Rus kuvvetleri ise Romanya’da toplanmıştır. 24 Nisan 1877’de başlayan savaş, 31 Ocak 1878’deki ateşkese kadar sürmüştür⁷. Justin McCarthy’in değişik kaynaklardan hesaplarına göre 1877-1880 yılları arasındaki Türk ve Müslüman mültecilerin toplam sayısı 1.253.500 kişi olarak kayıtlara geçmiştir⁸. (McCarthy, 2018).

(Demirel, 2008) İbrahim Nafik’in 24 Aralık 1881 tarihli raporundan derlemesine göre; “Göçmen kabilelerinin Bursa Vilayetine ilk ulaştığı tarih olan 1878 yılından Aralık 1881 tarihine kadar Bursa Vilayetine 10.585 hanede 42.815 nüfus göçmen gelmiştir. Aralık 1881 tarihine kadar bunlardan 8.656 hanede 34.269 nüfus iskân edilmiştir. 1.929 hanede 8.546 nüfus iskân edilememiş, bunlar şehir ve kazalarda misafir olarak durmaktadırlar. Misafir olarak duranlardan 110 hanede 450 nüfus kimsesiz, özürlü, dul ve yetim, medrese odalarında, tekke, imaret odalarında ve harap hanelerde barınmaktadırlar” belirtmektedir. 1877-1890 yılları arasında Bursa şehir ve merkez köylerinde iskân edilen Balkan- Rumeli göçmenlerinin 38.162 kişi olduğu belirtilmiştir⁹. Savaş durumlarının bölgede yarattığı huzursuzluk, ekonomik zorluklar, siyasi durumlar, etnik ve dini baskılar vb. sebepler ile bölgede yaşayan Türkler ve Müslümanlar sürekli bir göçe maruz kalmışlardır. Birinci Balkan Savaşı sırasında topraklardan ayrılma ya da geri dönüşler göz önünde bulundurulduğunda, İkinci Balkan Savaşı sonrasına kadar göç gerçekleşmemiştir. Balkan Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki kısa dönem

⁶ Çavuşoğlu, H. (2007). Yugoslavya-Makedonya” Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri. *Bilig* (41), 123-154. <https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/2845-published.pdf> adresinden alındı

⁷ Aydın, M. (1994). Doksanüç Harbi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı. *İslam Ansiklopedisi*, s. 498-499. 2025 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/> adresinden alındı

⁸ McCarthy, J. (2018). *Ölüm ve Sürgün; Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

⁹ Demirel, M. (2008). XIX. Yüzyıl’da Bursa’da Göçmen İskânı. Z. D. Abacı (Dü.) içinde, *Bursa’nın Zenginliği Göçmenler* (s. 46-48). Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.

olduğundan, istatistiksel verilerin birbirinden ayırt edilmesini güçleştirmektedir. Bu veriler, ancak Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından ve Türkiye'nin Kurtuluş Mücadelesini takiben derlenmeye başlanmıştır.

1912-1920 döneminde Balkanlar'dan gelen toplam Müslüman mülteci sayısını 413.922 kişi olarak belirtmiştir. Bunlardan Hüdavendigâr Vilayeti'ne ulaşan göçmen sayısı 20.853 kişi olarak belirtmiştir (McCarthy, 2018).

Bursa'ya 1912 yılında, Balkan savaşı sonrasında Makedonya göçmenleri yerleşmiştir. Sonra da 1925 yılında 25-30 hane gelip bunlardan 8-10 hanesi Orhangazi'ye iskân olmuştu. Bursa'ya yerleşen göçmenlerin büyük bölümü Doryan/Stumca ve Koçana kazalarından gelmişlerdir. İştıpli ve Üsküplü göçmenler daha çok Zafer Mahallesi'nde, Koçanalılar ise Hürriyet, Papazçeşme, Ucuzmesken ve Soğanlı Mahallesi'nde iskân olmuşlardır. İznik, M. Kemalpaşa, Gemlik, İnegöl merkez ilçelerde de az da olsa Makedonya göçmeni bulunmaktadır. Ancak Bursa'da Makedonya göçmenlerinin çoğu Orhangazi merkezine yerleşmiştir. 1970'li yıllarda Makedonya göçmenleri, Orhangazi'nin neredeyse üçte birini oluşturmaktaydı (Kaplanoğlu, Raif; Kaplanoğlu, Ozan, 2004).

1923-1929 yılları arasında, Batı Trakya dışında Yunanistan'dan Müslüman göçmenler gelmişlerdir. Bu göçmenlere mübadil denmektedir (Selimoğlu, 2009). Ancak devlet bu göçmenlerin dışında 1913 yılından sonra 1923 yılına kadar olan dönemde Rumeli'den gelen göçmenlere de mübadil göçmenler ile iskân verilmiştir. Lozan görüşmeleri sırasında Dr. Rıza Nur'un başkanlığında yürütülen Türk-Yunan halklarının mübadelesine ilişkin sözleşme ve protokolüne göre Yunanistan'da yaşayan Müslümanlar Türkiye'ye, Türkiye'de yaşayan Hristiyanlar Yunanistan'a göçürülecekti (Meray). Bursa'ya ilk göçmen kfilesi 19 Aralık 1923'te Mudanya üzerinden gelmiştir¹⁰.

“İçişleri Bakanı ve Mübadele, İmar ve İskân Vekili Recep Bey'in Meclis'e verdiği bilgiye göre; Aralık 1924 tarihine kadar gelen mübadillerin 26.204'ü Bursa'ya yerleştirildiğinden bahsederken, 1929-1930 Devlet İstatistik Enstitüsü İstatistik Yıllığı verilerine göre Bursa'ya yerleştirilen göçmenlerin sayısı zaman içinde 32.075, Kaplanoğlu'nun 1927 Salnamesinden derlemesinde genel toplamın 32.315 olduğu

¹⁰ Şeker, N. (1995). Türk-Yunan Nüfus Mübadele Anlaşması Sonucu Bursa'ya Gelen Göçmenlerin Kentin Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri. *Yayınlanmamış YL Tezi*.

vurgulanmaktadır. Cevat Geray 1924-1930 yılları arasında Bursa'ya yerleştirilen göçmenler için 31.658 rakamına gönderme yaparak bu rakamın daha gerçeğe yakın olduğunu kabul etmektedir. Nesim Şeker'e göre ise, 1921 yılından 1929 yılına kadar Bursa'ya mübadil göçmen olarak 34.523 kişi gelmiştir. Geray'ın rakamlarına göre Bursa, İzmir, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve İstanbul'dan sonra dördüncü sırada göçmen alan kent görünümündedir. Bursa Vilayet Salnamesinden Şeker'in aktardığına göre Bursa'ya bu tarihe kadar yerleştirilen mübadil göçmen sayısı 33.215'tir. 14.117 kişi Bursa merkezine ve merkeze bağlı köylere, geri kalan 19.098 kişi ise Orhangazi, Mustafakemalpaşa, Mudanya, Karacabey, Gemlik ve bunlara bağlı köylere yerleştirilmiştir. Bu sayı gayri mübadil olan göçmenler, mülteciler ve harikzedeganlarla ¹¹ birlikte toplam 40.708'i bulmaktadır. Ancak Bursa'ya gelen göçmenler bu sayıyla sınırlı değildir. Balkan Savaşları'ndan sonra Bursa'ya gelen göçmen sayısı ise 81.265'tir (Arı, 2008). Bununla birlikte 1930 yılı İstatistik Yıllığı derlemesine göre, 1921 yılından 1929 yılına kadar Bursa'ya mübadil göçmen olarak 34.523 kişi gelmiştir (Çetin, 2003) (Tablo-2).

Tablo 2: 1930- İstatistik Yıllığından Derlenen 1921-1929 Yılları Arasındaki Bursa'ya Gelen Göçmen Sayısı.

YIL	GELEN GÖÇMEN SAYISI
1921	310
1922	231
1923	6.701
1924	22.636
1925	2.738
1926	827
1927	705
1928	305
1929	700
TOPLAM	34.523

Kaynak: (Çetin, 2003)

1950-1951 göçlerinde, Cumhuriyet Dönemi'nde Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan en yoğun göç yaşanmıştır. Bulgaristan 10 Ağustos 1950 tarihinde, 1925 tarihindeki Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi'ne dayanarak iki yüz elli bin kişinin Türkiye'ye gönderileceğini ve bunların üç ay içinde kabul edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu tarihte 154.393

¹¹ TDK'ya göre Harikzedegan; (Ar. *harik* "yangın" ve Fars. *Zede* "uğramış" ile *harik-zede*) Yangın felâketine uğramış, yangından zarar görmüş, evi barkı yanmış kimse.

göçmen bütün paralarını, malını ve hayvanlarını bırakarak Türkiye'ye gelmiştir (Uluocak, Baştürk , Ogur, Eroğlu, & Şahin, 2014).

DPT-1990 verilerinden derlemeye göre 30 Kasım 1951 tarihine 154.393 soydaşımızın Türkiye'ye geldiğini belirtmiştir. Bununla birlikte (Geray, 2019) 1950-1960 döneminde toplam Türkiye'nin 35.496 soydaş ailenin yerleşimini sağladığını belirtmiştir. Bunlardan 25.583 çiftçi ailesinden Bursa'ya 2.185 aile, sanatkâr ailelerden ise 1.356 ailenin iskanı sağlanmıştır. (Kurtkan, 1960) İse Bursa vilayeti dahilinde mürettep 3.591 göçmen ailesinden (15.157 nüfus), 1.249'u çiftçi ve 1.716'sı sanatkâr olmak üzere cem'an 2.965 aile iskân edilmiş olup, diğerleri kira ile tuttıkları evlerde oturmaktadırlar. Mezkûr 3.591 aileden 2.082'si (8.776 nüfus) Bursa merkezinde iskân edilmiş olarak belirtmektedir (Selimoğlu, 2009).

Tablo 3: Amiran Kurtkan'ın 1950-1951 Göçünde Bursa'ya Yerleştirilen Göçmenlerin İlçelere Göre Dağılımı.

İLÇE	SANATKÂR AİLE	ÇİFTÇİ AİLE
İnegöl	144	102
Gemlik	6	13
İznik	20	1
Karacabey	84	479
Mudanya	14	61
Mustafakemalpaşa	33	227
Orhangazi	80	2
Orhaneli	8	15
Yenişehir	11	149
Merkez	2.082	8.776
Toplam	2.482	9.825

Hâkimiyet Gazetesi derlemesine göre; Bursa'ya gelen göçler genellikle şehrin merkezine yerleştirilmişlerdir. Hürriyet, İstiklal, Şükraniye ve Zafer mahalleri bu yerleşim yerlerinden bazılarıdır. Belediyenin izni ile Ermeni Mezarlığı civarında 170 ev, Trilye'de 50 ev inşa ettirilmiştir. 1951 yılında Hürriyet ve İstiklal mahallelerine 608 göçmen aile yerleştirilmiştir. 1953 yılında ise Mudanya'da göçmenler için inşa ettirilen 300 evin kurası çekilmiş, göçmen aileler bu evlere yerleştirilmiştir (Ergin, 2016).

1950-1967 yılları arasında Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkistan ve diğer ülkelerden toplam 176,360 kişi gelmesine karşın, sadece Yugoslavya'dan 175,392 kişi gelmiştir. Buna rağmen Yugoslavya'dan yapılan göçün kamuoyu ve basın tarafından yeterince ilgi görmemesi ve göçmenlere devlet tarafından iktisadi yardım

yapılmamasından dolayı Yugoslavya'dan sessiz Türk göçü olarak da adlandırılmıştır (Köksal, 2004)

Derlenmiş Türk ve Arnavut kaynaklara göre 1952-1960 yılları arasında Yugoslavya'dan gelen göçmen sayıları Cevat Geray' göre toplam 172.571 kişi, Hakif Bajrami'ye göre 336.819 ve Köyişleri Bakanlığına göre ise 151.889 kişidir. 1961-1967 yılları arasında ise Köyişleri Bakanlığına göre 23.503 göçmen daha gelerek toplam sayı 175.392'ye ulaşmıştır. Hakif Bajrami 114.011 göçmen bireyin belirtilen tarihlerde geldiğini vurgulayarak 1952-1967 yılları arasında toplam göçmen kişi sayısının 450.821 olduğunu belirtmiştir (Baklacıoğlu N. Ö., 2015, s. 201).

Geray'dan aktarımına göre Balkan doğumlu göçmenlerin 775.491'i ağırlıklı olarak Marmara (%56.7), Ege (%21.3) ve Orta Anadolu (%11.7) bölgelerine yerleştirilmiş, yerleştirilen toplam 889.042 göçmenden en fazla göçmeni 84.946 (%9.6) ile Edirne, en az göçmeni de 10.037 (%1.1) ile Tokat ili almış, diğer illere ise 10 binden az göçmen düşmüştür. Edirne'nin ardından Tekirdağ (83.329, %9.4), İstanbul (80.721, %9.1) ve Kırklareli (69.402, %7.8)'ni takiben Bursa'ya 63.057 (%7.1) göçmen düşmüştür (Çavuşoğlu, 2007, s. 134).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler 1952-1960 yılları arasında yavaşlamış, bu süre içinde sadece 93 kişi yurda gelmiştir. 21 Ağustos 1966 tarihinde Türk-Bulgar ikili bildirisi yayınlanmış ve daha önce Türkiye'ye göç etmiş bulunan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının gönüllü olarak Türkiye'ye göçleri konusunda anlaşma yapılması için görüş birliğine varılmıştır. 22 Mart 1968 tarihinde "Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması imzalanmıştır (Selimoğlu, 2009). Göç antlaşması aileleri birleştirme gayesine yönelik olsa da "sınırlı göç" mahiyeti taşıyordu. Bu sebeple 1969-78 yılları arasında Türkiye'ye 130.000 Bulgaristan Türkü göç etti ama yeni birçok ailenin de tekrar parçalanması kaçınılmaz oldu (Marankı, 1990).

Yusuf Hamzaoğlu 1952-1975 yılları arasındaki dönemde Türkiye'ye gelen Türk nüfusunu 296.000 kişi olarak verirken; Risto Lazarov bu sayının yaklaşık 155.000 olduğunu iddia etmektedir (Mandacı, 2007, s. 7).

1969 – 1978 yıllarında göç eden Türkler "serbest göçmen" statüsünde sayılarak Türk devletinden de yardım alamamışlardır. Bu durum, göçmenlerin 1950 –1952 yılında göç eden akrabalarının yerleştikleri yerleşim yerlerinde yoğunlaşmalarına neden

olmuştur. Göçmenlerin yerleşmek için tercih ettikleri şehirler 1950- 1952 yılında göç edenlerin yerleştikleri yerlerle paralellik göstermektedir. DPT-1990 yılı verilerinden derlemelere göre 1969- 1978 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelip Bursa'ya yerleşenlerin sayısı 31.685 kişi olup, Türkiye'ye yerleşen muhacir sayısı toplamda 116.521 kişidir (Mutlu, 2020).

Bulgaristan kaynaklı Türkiye'ye doğru yapılan son kitlesel göç hareketi ise 1989 yılında meydana gelmiştir. Ülkedeki Komünist rejimin uyguladığı asimilasyon politikası sonucunda milli benliklerini kaybetmek istemeyen Bulgaristan Türkleri bir kez daha kitlesel göçle karşı karşıya kalmışlardır. Bu dönemde Türkiye'ye toplamda 345.960 Bulgaristan Türkü göç etmiştir (Konukman, 1990, s. 61). Sonuçta 240.000 fazla Bulgar Türkü, Türk Vatandaşlığı almıştır (Baklacıoğlu N. Ö., 2011, s. 321)

Ancak gelen göçmenlerden %35,5'ine tekabül eden 133.272 kişi hem Bulgaristan'daki mal varlıklarını hem de kazanmış oldukları sosyal haklarını kaybetmemek için Bulgaristan'a geri dönmüştür (Konukman, 1990, s. 70-71). 1950-1988 yılları arasında ise Bulgaristan kaynaklı göçlerle gelen göçmenlerin %17'si Bursa'ya yerleşmeyi tercih etmiştir. Toplamda 270.918 göçmenin geldiği bu süre içerisinde 46.301 göçmen Bursa'ya yerleşmiştir (Konukman, 1990, s. 46). 1989 göçü sonucunda ise gelen göçmenlerin %24,9'una tekabül eden 52.997 göçmen Bursa'ya iskân edilmiştir (Konukman, 1990, s. 85). Devlet Planlama teşkilatının 1990 yıllığından elde edilen verilere göre ise 1950-1988 yılları arası 46.301 kişi, 1989 yılında ise 67.378 muhacir iskan etmiştir.

1923- 1995 yılları arasında Türkiye'ye göç eden nüfusun %25'i olan 424.645 kişiyi Yunanistan göçmenleri oluşturmakta olup, bunların büyük çoğunluğu (%95) mübadil olarak gelen göçmenlerdir. Bununla birlikte Bulgaristan'dan Cumhuriyet döneminde ülkeye gelen toplam göçmenlerin %48'ini oluşturan 790.717 göçmen, Yugoslavya'dan Türkiye'ye Cumhuriyet döneminde toplam 77.431 aileye mensup olarak 305.158 kişi göç etmiştir. Bu ailelerden 1950 yılına kadar gelenlerden 14.494 kişi devlet tarafından iskân edilmiştir. Ailelerin diğer bölümü serbest göçmen olarak Türkiye'ye yerleşmişlerdir (Doğanay F. , 1996).

Tablo 4: 1923- 1995 Yılları Arasında Türkiye'ye Göç Eden Nüfus.

	YUNANİSTAN	BULGARİSTAN	YUGOSLAVYA
GÖÇMEN SAYISI	424.645	790.717	305.158
ORAN	%25	%48	%20

Kaynak: (Doğanay F. , 1996)

Arnavutların büyük kısmı Bursa'da olmasına rağmen, Makedonya ve Kosova'dan göç eden Türk ve Arnavutların oluşturduğu toplu yerleşmelere çok sık rastlanmamaktadır. Bu nedenle örneğin Bursa'da Gürcü, Abhaz, Boşnak köyleri olmasına rağmen Arnavut köyü bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise, Makedonya ve Kosova bölgelerinden göç eden göçmenlerin Boşnak gruplar gibi toplu bir şekilde göç etmemiş olmalarıdır (Bozkurt, 2012).

Göç için akrabalarının bulunduğu yerlerin tercih edilmesi sadece zorunluluktan kaynaklanmamış, daha önce göç eden akraba ve yakınlarının kurduğu ekonomik, sosyal ve kültürel düzenin göçmenlerin uyumunu kolaylaştıracağı düşüncesi, aile ve akrabaların bir arada olma isteği, mevcut akrabaların bulunduğu bölgelere göç için tercih edilmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Bulgaristan Türkleri göç için Bursa'yı tercih etmişlerdir. Soğuk savaş döneminde de göç eden Türklerin Bursa'ya iskân veya göç etmeleri, akrabaları ve yakınlarının Bursa'da bulunmalarından dolayıdır (Özcan, 2016).

Sonuç olarak Bursa, tarih boyunca farklı dönemlerde gerçekleşen yedi büyük göç dalgasıyla demografik olarak ciddi bir dönüşüm yaşamıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla başlayan zorunlu göçler, mübadele süreci, Bulgaristan ve Yugoslavya kaynaklı toplu göç hareketleriyle devam etmiş; 1989 Bulgaristan göçüyle bu süreç zirveye ulaşmıştır. Bu göçler, yalnızca sayısal nüfus artışı değil, aynı zamanda beraberinde getirdikleri etnik, dini, dilsel ve kültürel çeşitlilikle Bursa'nın toplumsal dokusunu da yeniden şekillendirmiştir.

Göçmenlerin Bursa'yı tercih etmesinde sosyal ağlar, akrabalık bağları, ekonomik fırsatlar ve kentin sahip olduğu tarihsel göçmen geleneği etkili olmuştur. Göçmenler genellikle halihazırda akrabalarının yerleşmiş olduğu mahallelerde iskân edilmiş; bu durum göçmen grupların şehir içi mekânsal dağılımında kümelenmelere yol açmıştır. Gülbahçe, Selamet,

Bahar, Zafer, Şükraniye, Altınova, Küçükbalıklı ve Demirtaş gibi mahalleler bu bağlamda öne çıkan yerleşim alanlarıdır.

Göçmenlerin şehre uyum süreçleri incelendiğinde, kadınların kültürel aktarımda ve geleneksel değerlerin korunmasında önemli bir rol üstlendikleri görülmektedir. Aile içi iletişim, dil kullanımı, geleneklerin yaşatılması ve yeni kuşaklara aktarılması gibi işlevler büyük oranda kadınlar tarafından yerine getirilmiştir. Bu durum, göçmen kimliğinin kuşaklar arası devamlılığını sağlayan temel dinamiklerden biridir.

Göçmen kimliği, yalnızca bir yer değiştirme süreciyle sınırlı kalmamış; aksine bellekte taşınan anlatılar, aidiyetler ve kültür yoluyla sürdürülmüştür. Çalışma, göçün bireyler açısından yalnızca mekânsal bir hareket değil, aynı zamanda duygusal, kültürel ve kimliksel bir dönüşüm süreci olduğunu ortaya koymuştur. Bu dönüşüm, zamanla zihinlerde “Balkanlar’a dair imgesel ve sembolik anlamlar üretmiş; bireylerin geldikleri topraklara dair algıları, deneyimlerin ötesinde kuşaklar boyunca aktarılan anlatılarla şekillenmiştir.

Sonuç olarak, Bursa, göçlerin etkisiyle biçimlenen ve bu etkileri sosyokültürel yapısında derinlemesine taşıyan bir şehirdir. Tarihsel olarak Balkanlar’dan gelen göçmenler, yalnızca demografik bir büyüme yaratmakla kalmamış; aynı zamanda Bursa’nın çok kültürlü ve kimlikli yapısının da temelini oluşturmuştur. Bursa’nın göç hafızası, bugünün sosyal yapısını anlamada ve gelecekteki göç politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir referans noktası olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Bursa ili göçmen kimliğinin toplumsal hafıza, mekânsal yerleşim ve kültürel süreklilikle nasıl yeniden inşa edildiğinin önemli bir örneğini sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Kuramsal Çerçeve

1.1 Algısal ve Davranışsal Coğrafya

Coğrafya, uzun yıllar boyunca daha çok yerin fiziksel özelliklerine odaklanan bir bilim dalı olarak gelişmiştir. Ancak zamanla insanların çevreyi nasıl algıladıkları, mekânla nasıl ilişki kurdukları gibi konular da coğrafyanın ilgi alanına girmiştir. Bu gelişmenin önemli adımlarından biri, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan davranışsal coğrafya yaklaşımı olmuştur. Davranışsal coğrafya, insanların çevreye dair kararlarını ve eğilimlerini anlamaya çalışır. Bu yaklaşımda bireyin çevresiyle etkileşimi sadece dış koşullarla değil, aynı zamanda bilişsel yani zihinsel süreçlerle açıklanır (Gold, 1980).

Bu dönemde gelişen bir diğer önemli yaklaşım ise algısal coğrafyadır. Algısal coğrafya; insanların bir yeri nasıl gördükleri, nasıl hissettikleri ve o yerle nasıl bağ kurdukları gibi daha öznel deneyimlere odaklanır. Örneğin bir şehir, bir kişi için güvenli ve huzurlu olabilirken, başka biri için karmaşık ve rahatsız edici ve huzursuz olabilir. Yi-Fu Tuan (1974), insanların çevresiyle olan duygusal bağlantılarını anlamak için algıların önemine dikkat çeker. Kevin Lynch (1960), bireylerin mekânları zihin haritaları aracılığıyla nasıl kavradığını açıklarken; Edward Relph (1976) ise, insanların bazı mekânlara kendilerini ait hissettiklerini ve bazılarını ise yabancı bulduklarını ifade eder.

Davranışsal ve algısal coğrafya yaklaşımları birlikte ele alındığında, insanın çevresiyle olan ilişkisini daha iyi anlamak mümkün olur. Çünkü insanlar çevrelerini sadece görmez ve gözlemlemez, aynı zamanda onu hisseder, temas eder, ölçer. Bu şekilde bellek kazanır. Çalışma hem davranışsal hem de algısal coğrafyanın temel yaklaşımlarından yola çıkarak, katılımcıların mekânla kurduğu zihinsel ve duygusal ilişkinin coğrafi düşüncedeki yerini açıklamayı amaçlamaktadır.

Davranışsal coğrafyanın, 1960'larda bağımsız bir yaklaşım olarak ortaya çıkmasının temel motivasyonu, insan faaliyetlerini mekân ve yer bağlamında, bireysel düzeyde açıklamaktır (Montello, 2018). Davranışsal coğrafya (Behavioral and cognitive Geography) olarak bilinen inceleme şekli insanların çeşitli çevrelere tepkilerinin, geniş

ölçüde onları nasıl algıladığı ve anladığına bağlı olduğunu esas alan yaklaşımdır. İnsanın çevre ile ilişkisi kendi kafasındaki dünya imajına dayanır (Tümertekin & Özgüç, 2009).

İnsanın çevresiyle etkileşimi, yani bu etkileşimin davranışsal coğrafya açısından ele alınması oldukça önemli ve gereklidir. İnsan bilişsel olarak çevreyi her türlü inceler ve bu incelemeler sırasında duygu, düşünce, inanç, anlama, öğrenme, akıl yürütme ve algı gibi birçok bilişsel kavramlar kullanılır. Belirtilen bilişsellik, günümüz imkânlarıyla birleşince çevre daha doğru şekilde algılanmakta ve sergilenen davranış ve tutumlar daha sağlıklı olmaktadır (Alaeddinoğlu & Alaeddinoğlu, 2020).

Yer, deneyim yoluyla inşa edilen bir anlam merkezidir. Sadece göz ve akılla değil, aynı zamanda nesneleştirilmeye direnen daha doğrudan ve edilgin deneyim yollarıyla da bilinir. Diğer uçta ise güçlü, içgüdüsel duygular vardır¹². Yani Soyut bilgi çabucak edinilebilir; ancak bir yerin ‘hissi’ daha uzun sürede oluşur. Bu, zamanla tekrarlanan çarpıcı olmayan deneyimlerin benzersiz bir karışımıdır. Görsel, işitsel ve kokusal, doğa ve insan yapımı ritimlerin uyumu.¹³

Relph (1976)’e göre bir “yer”, yalnızca fiziksel bir konum değil, aynı zamanda insanın onunla kurduğu anlam ilişkisi, belleği, aidiyet ve deneyimlerin toplamıdır¹⁴. Bir kişi bir yerin içindeyse, buradadır ve güvendedir, duvarlar içindedir. Ne kadar derin bir özdeşlik yaşarsa o yerle kimliği de o kadar güçlüdür¹⁵. Relph yer duygusunun kaybolduğu olguya “yersizlik- placelessness” der. Modern toplumlarda mekânlar birbirine benzeyerek kişilerin yerle özdeşlik ve aidiyet kurmasını güçleştiriyor¹⁶. Özgün bir yer duygusu, yerin tüm kimliğine dair doğrudan ve gerçek bir deneyimdir. Oysa yersizlik, karakterli yerlerin gündelikleşmesiyle, farklı ama standartlaşmış mekânların artmasıdır¹⁷.

Davranışsal coğrafya, kişilerin mekânsal karar kılma durumlarını, çevrelerindeki bilgiye nasıl eriştiklerini ve bu bilgiyi nasıl kullandık inceler. Nitekim algısal coğrafya, mekâna ilişkin yaşanan duyular, aidiyet ve bireysel kazanımlar üzerinden ele alır.

¹² Tuan, Yi Fu. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

¹³ a.g.e., s.151

¹⁴ Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion

¹⁵ a.g.e., s.49

¹⁶ a.g.e., s.82

¹⁷ a.g.e., s.64-82)

Relph'in "içeridenlik" ve "dışarıdanlık" kavramları kişilerin bir yerle kurduğu duygusal bağı ya da yabancılaşma, uzak hissetme, bir şey hissetmeme hissini açıklamak açısından önemlidir. Davranışsal coğrafya ise bu tür bağların arkasındaki zihinsel işlevlerin ve süreçlerin incelenmesiyle ilgili bilişsel süreçleri ve özellikle zihin haritaları ve algılar ve imgeler aracılığıyla analiz eder. Bu iki yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde, mekânın hem bilişsel hem de duygusal düzeyde nasıl deneyimlendiğine ilişkin daha bütüncül bir bakış sunar.

Mevcut literatür, bilişsel haritalama çalışmalarının iki ana gruba ayrıldığını göstermektedir. Birincisi, yerlerin tasarımsal algılarına (bilişsel şemalar) odaklanan çalışmalardır ve bu algılar herhangi bir değerlendirme içermez. İkincisi ise bireyin değer sistemini kullanan değerlendirme çalışmalarıdır (Pacione, 1977). Çevresel algılama ve davranışsal coğrafya üzerine yapılan çalışmaları; çevresel algılama, davranışsal tepkiler, psikolojik faktörler ve sosyal-kültürel etkiler olarak dört maddede ele almıştır. Çevreyi algılama ile davranışsal coğrafya arasındaki ilişkiyi kişinin çevresiyle kurduğu bağlantılar üzerinden açıklamıştır. Onlara göre çevresel algı kişinin çevreyi yalnızca fiziksel özellikleriyle değil duyuları, deneyimleri ve zihinsel imgeleriyle de açıklayabilmesidir (Aitken, Cutter, & Foote, 1989). Bu tarz algılar bireyin çevreye nasıl tepki verdiğini belirler. Örneğin bir yerin güvenli ya da tehlikeli algılanması mekâna yaklaşma ya da uzak durma/ kaçma davranışını etkiler. Süreçlerde kişilerin yaşı, duygusal- psikolojik durumu, geçmişte yaşamış olduğu deneyimler de önemlidir. Aynı zamanda bireylerin çevreye verdikleri tepkiler toplumsal değerler ve kültürel alışkanlıklar tarafından da şekillenir. Bu yaklaşım, çevresel algı ve davranışların sadece bireysel değil, sosyal ve kültürel yönleri olduğunu da gösterir¹⁸.

Davranışsal coğrafya çalışmaları ile yeni bazı kavramların coğrafyaya girdiği görülmektedir. Bunlar algı, imaj, zihin haritası gibi kavramlardır (Aliağaoğlu, 2007). Davranışsal coğrafya, bireylerin çevreyle etkileşimlerini, mekânsal karar alma süreçlerini ve bu kararları yönlendiren bilişsel, duygusal ve sosyal faktörleri inceleyen bir coğrafya alt disiplindir. 1960'ların sonlarında gelişen bu yaklaşım, klasik mekânsal modellerin insan davranışını yeterince açıklayamadığı eleştirisine yanıt olarak doğmuştur.

¹⁸ Aitken, D., Cutter, S. L., & Foote, K. E. (1989). Environmental Perception and Behavioral Geography. G. L. Gaile, & C. J. Willmont (Dü) içinde, *Geography in America* (s. Environmental Perception and Behavioral Geography). Merrill Publishing Company.

Davranışsal coğrafya, mekânsal davranışları anlamak için psikoloji, bilişsel bilim ve sosyal bilimlerle etkileşim içinde çalışır (Downs & Stea, 1973).

Kent mekânlarının algılama biçimlerini açıklarken “imaj” kavramını kullanarak insanların kentleri nasıl tanıdığını ve bu tanımın çevresel davranış üzerindeki etkisini göstermiştir. Çevresel imajlar, bireyin yön bulma, yer seçimi ya da yerle özdeşleşme süreçlerinde belirleyicidir olarak açıklamaktadır (Lynch, 1960).

Coğrafyacı için, imgenin oluşumu, içeriği ve faydası üzerine yapılan çalışma, disiplininin davranışsal yönlerinin sadece başka bir yönü olmakla kalmaz; tıpkı Moliere’in karakteri için düzyazı gibi. Algı ister kabul edelim ister etmeyelim tüm hayatımız boyunca yaptığımız bir şeydir. Algı her yerde vardır ve çevresel bilgi öznel bir bilgidir. Özneldir, çünkü temel olarak bu bilgi, özne olan bireyler (algıcılar) tarafından edinilir, tutulur ve üzerinde hareket edilir. Dolayısıyla, algının hem bir süreç hem de bir ürün olarak doğasına dikkat edilmesi son derece önemlidir (Pocock, 1979).

İnsanların çevreleriyle olan etkileşimlerinde zihin haritaları, belirli bir sonuca varmak için karar alıp-verme süreçlerinde mekânın çok daha gerçekçi bir şekilde anlaşılmasına katkı sunmuştur.

1.2 Zihin Temsilleri ve Zihin Haritaları

Zihin temsilleri (*mental representations*), bireylerin ya da toplulukların dış dünyaya ilişkin algı, bilgi ve deneyimlerini zihinsel düzeyde yeniden üretme ve anlamlandırma biçimleri olarak tanımlanır. Bu kavram, yalnızca bireysel bilişsel süreçlere değil, aynı zamanda sosyal bağlamlara da işaret eder. Çünkü zihinde oluşan imgeler, hem kişisel yaşantılardan hem de toplumsal bellekten beslenir. İnsanların belirli bir mekân, kültür veya toplumsal olgu hakkında geliştirdikleri zihinsel imgeler, yalnızca algısal değil aynı zamanda tarihsel ve kültürel süreçlerin de ürünüdür. Nitekim Moscovici’nin¹⁹ “Sosyal Temsiller” yaklaşımı, bireysel zihinsel süreçlerin toplumsal bağlamdan bağımsız düşünülmemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda zihin temsilleri, bir yandan bireyin çevresini anlamlandırmasına aracılık ederken, diğer yandan

¹⁹ Moscovici, S. (2000). *Social Representations: Explorations in Social Psychology*. Cambridge: Polity Press.

toplumsal kimliklerin, kolektif hafızanın ve mekân algısının inşasında işlevsel bir rol üstlenmektedir (Markus & Zajonc, 1985).

Zihin haritası kavramını Türkiye’de ilk kez Erol Tümertekin 1978’de kullanmıştır (Tümertekin, Erol, 1978). Daha sonra Bedriye Denker Tolun 1980’de “Davranışlara Yönelik Coğrafya: Anglo-Saksonların ‘Behavioral Geography’ si ve Sosyoekonomik Deneyimleri” ile bu disiplini Türkiye’de tanıtan ve kuramsal olarak temellendiren öncü eserlerden birini yayımlamıştır (Tolun, 1980). Harun Tunçel ise 2002’de “Türk öğrencilerin zihin haritalarında İslam ülkeleri” adlı yayında ilk kez uygulamalı olarak kullanmıştır (Tunçel, 2002). Daha sonra “Davranışsal coğrafyaya bir örnek: Öğrenci merkezli Balıkesir şehir imajı” adlı yayını ile Alpaslan Aliağaoğlu tarafından 2007’de çalışılmıştır (Aliağaoğlu, 2007). Mekânsal düşünme becerisi; başta yakın çevremizde olmak üzere yaşanan her mekânın analizine ve yorumlanmasına yardımcı olan coğrafi bir beceridir (Ünlü & Yıldırım, 2017). Dolayısıyla mekânsal düşünme bireylerin çevrelerini nasıl algıladıkları düşüncesi, bilgi edinmeleri ve bu bilgileri doğru kullanmalarını sağlar.

Deneyimler, gözlemler, kültürel etmenler ya da eğitim yoluyla edinilen bilgiler, bireylerin çevresel algısını etkileyerek, mekânın zihinlerinde inşa edilmesini ve mekânsal örüntülerin oluşmasını sağlar. Böylece bireyler, yaşadıkları yakın çevredeki mekânlardan küresel mekânlara kadar zihinlerinde çeşitli mekânsal örüntüler ve imajlar oluştururlar (Köşker, Nilüfer, 2019).

Tunçel’e göre, zihin haritaları hem bireyin çevreyle kurduğu bilişsel bağları hem de mekânı nasıl algıladığını ortaya koyar. Özellikle bireylerle yapılan uygulamalarda kişisel çevre algısının, mekânsal tercihlerin ve aidiyet duygusunun zihin haritaları üzerinden okunabileceğini savunur. Bu bağlamda Tunçel’in yaklaşımı, zihin haritalarını yalnızca bireysel bir temsil değil, aynı zamanda sosyokültürel bir anlatı aracı olarak da değerlendirir. Çünkü bu haritalar, mekânla kurulan duygusal ve bilişsel ilişkinin görselleştirilmiş hâlidir (Tunçel, 2002).

Coğrafyacılar kişilerin zihin haritalarını ve onların çevresindeki mekânın zihinlerinde ne şekilde yer aldığını öğrenmek isterler. Zihin haritaları; herhangi bir yerin belirleyici niteliği (nirengi noktası) ya da başka yerlere ilişkin yönergelerle sorularak incelenebilir, olabildiğince kısa bir sürede pek çok yerin adı, konumu kişiye sorularak

belirlenebilir, herhangi bir alanı tanımlaması ya da taslak haritası (krokisi) çizdirilerek incelenebilir (Tunçel, 2002).

Zihin haritası (mental maps) ilk kez 1948 yılında Edward C. Tolman tarafından 'cognitive mapping' şeklinde kullanılmaya başlanılmış ancak daha çok Lynch'in ilk kez 1960'ta çıkan *The Image of the City* (1980) kitabından sonra yaygınlaşmıştır. (Tümertekin & Özgüç, 2009). Zihin haritaları, birebir haritalar değil; bireylerin uzamsal ilişkileri zihinsel olarak temsil etme biçimleridir. Bu temsiller, mekân içinde yön bulma ve karar verme süreçlerine yardımcı olur (Golledge & Stimson, 1997).

Zihin haritaları (mental maps) ya da bilme-öğrenme haritaları (cognitive maps) (Tümertekin & Özgüç, 2009), insanların kendi mekânsal çevreleri hakkında bilgi birikimleri, bu bilgilerin hafızada tutulması, yeniden hatırlanması ve gerekiyorsa bilgileri değiştirmeyi mümkün kılan bilme-öğrenme süreçleriyle kuşatılmış yapılardır (Downs & Stea, 1973). Zihin haritaları kişinin deneyleriyle ya da elde edindiği bilgilerle şekillenir, dolayısıyla kişiden kişiye çok farklılık gösterir. Nitekim bir kimsenin yaşadığı yer onun mekân algısını etkiler (Tümertekin & Özgüç, 2009).

Zihin haritaları, hayali dünyalardır. İnsanları alışılmış döngülerinden çıkmaya teşvik eden çekici hedefleri tasvir eder. Algının özel bir şeklidir, kâğıt ve kalem olmaksızın zihninizde oluşturabildiğimiz haritadır (Tuan, *Image and Mental Maps*, 1975). Zihin haritalarını, bireyin çevresiyle ilgili içsel bir modeldir; bu model, çevredeki unsurlar arasındaki mekânsal ilişkileri içerir olarak aktarmaktadır (Downs & Stea, 1973, s. 15).

Zihin haritaları özeldir ve bireyin kişisel deneyimlerine, etkileşimlerine ve kültürel geçmişine dayanarak şekillenir (Blumson, 2012). Nitekim bireyin belleğinde yer alan mekânsal biçimlerin bir temsili olan zihin haritalarında bireyin mekâna dair öznel görüntüsü, bireylerin mekânsal tercihleri ve bu mekânlara yönelik tutumları da yer almaktadır (Goodall, 1987). Yani insanların şehirleri nasıl okuduğu, çoğunlukla fiziksel özelliklerden çok, onların zihninde oluşan çevresel imgelerle ilgilidir (Lynch, 1960, s. 3).

Yer duygusu, bir coğrafi yerin ve onun özelliklerinin geniş tabanlı bir farkındalığıyla ilgilidir. Bu yer duygusu, genellikle yerel halk veya belirli bir alanın kullanıcıları tarafından yaygın olarak benimsenir (Downs ve Stea 1977).

Bu açıdan zihin temsilleri daha soyut ve bilişsel bir düzlemde iken, zihin haritaları bu temsillerin mekânsal bağlamda düzenlenmiş ve görselleştirilmiş hâli olarak karşımıza çıkar. Nitekim bireylerin ya da grupların belirli bir mekânı nasıl algıladıkları ve nasıl anlamlandırdıkları, bu haritalar aracılığıyla daha somut biçimde okunabilmektedir (Downs & Stea, 1977)& (Moscovici, S., 2000).

1.3 Topophilia/ Yer Sevgisi

Topophilia” kavramı, Yunanca *topos* (yer) ve *philia* (sevgi) sözcüklerinden türemiş olup, bireyin yaşadığı mekânla kurduğu duygusal bağı tanımlar. Bu kavram, Yi-Fu Tuan tarafından 1974 yılında yayımlanan *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values* adlı eserinde sistematik olarak ele alınmıştır²⁰. Tuan’a göre topophilia, sadece fiziksel çevreye duyulan histen ibaret olmayıp, yaşanılanlara, estetik algılara, kültürel aidiyete ve psikolojik-duygusal değerlerle şekillenen çok boyutlu bir olgudur. Yer sevgisi mekânla bireyin duyduğu yaşam öyküleri ve hisleridir.

Bu doğrultuda (Manzo, 2003); bir mekâna duyulan sevgi geçmişte yaşanan travmalar, ayrılıklar ya da değişimlerle iç içe geçmiş olabilir. Bu nedenle topophilia yalnızca romantik bir bağlılık değil, tarihsel ve sosyal süreçlerle örülmüş duygusal bir dokudur olarak ifade etmektedir. Kristen Simonsen topophilia’nın her zaman olumlu sonuçlar doğurmadığını ileri sürerken, “mekâna duyulan bağlılık çoğu zaman nostalji ve yerel üstünlük duygusu ile birleştiğinde, farklı olana karşı dışlayıcı, kapalı ve korumacı bir tutum yaratabilir” olarak ifade etmektedir (Simonsen, 2005). İnsan, tekrar eden davranış kalıplarıyla yaşadığı mekânla iç içe geçer. Bu durum, yerle kurulan ilişkide fark edilmeyen ama derin bir bütünleşmeye yol açar (Seamon, 1979).

Yi-Fu Tuan, *Topophilia* adlı eserinde bireyin ev, şehir ve ulus gibi mekânlara duyduğu aidiyetin güçlü ve derin duygularla örüldüğünü belirtir. Bu bağlılık kimi zaman uğruna kan dökülmesine neden olacak kadar yoğundur. Buna karşılık kırsal alanlar daha dağınık ve soyut bir duygulanım üretir. Bu kendine özgü topofili biçimini kavrayabilmek için çevresel değerlerin anlam kazanabilmesine ihtiyaç duyulur. Emily Dickinson’un şu sözleri bu durumu çarpıcı biçimde ifade eder: “Su, susuzlukla öğrenilir; toprak–

²⁰ Tuan, Y. F. (1974). *Topophilia; A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. s. 93.

okyanuslar aşıldığında.” Bu bağlamda, “ev” kavramı da “yolculuk” ve “yabancı” olma hâlleriyle anlam bulur. Buradan yola çıkarak “agorafobi ve klostrofobi gibi kavramlarda burada devreye girmektedir.

TDK’ye göre agorafobi ‘alan korkusu’, klostrofobi ise ‘kapalı yer korkusu’ anlamlarına gelmektedir. Topofili, bir yerle kurulan duygusal bağı ve o yere duyulan sevgiyi ifade eder. İnsanlar evlerine, doğaya veya tanıdık mekânlara bu tür bir bağ geliştirebilir. Buna karşılık, agorafobi ise açık ve kalabalık alanlardan duyulan korkuyu anlatır. Bu iki kavram zıt gibi görünse de aslında birbiriyle ilişkilidir. Agorafobi yaşayan kişiler, dış veya iç mekânlardan kaçınarak kendilerini sadece güvende hissettikleri yere ait hissederler. Bu da bazen aşırı bir topofiliye, yani belli bir mekâna abartılı biçimde bağlanmaya yol açabilir. Sonuç olarak, topofili olumlu bir bağlılıkken, agorafobi bu bağın korkuyla sınırlanmış biçimi olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak topofili, insan ile mekân arasındaki duygusal bağlılığı açıklamak üzere beşerî coğrafyada öne çıkan bir kavramsal çerçevedir. Yi-Fu Tuan tarafından ortaya konulan bu yaklaşım, bireylerin yaşadıkları yerleri yalnızca fiziksel özellikleriyle değil, aynı zamanda anlam, anı ve aidiyet bağlamında da başlarından geçen hikâye bütünüyle savunur. Bu bakış açısı coğrafyanın mekânı yalnızca haritalanabilir bir alan olarak değil, insan yaşamına dokunan çok katmanlı bir alan olarak değerlendirmesini sağlar. Özellikle modern dönemde hızla değişen yerleşim biçimleri, göç hareketleri ve mekânsal yabancılaşma gibi süreçler insanların yaşadıkları çevreyle kurdukları ilişkiyi daha da karmaşık hâle getirmiştir. Bu çerçevede topofili coğrafyanın insan merkezli boyutunu anlamak açısından önemli bir teorik araç sunar ve yerin toplumsal, kültürel ve psikolojik anlamlarını derinlemesine analiz etmeye olanak tanır.

1.4 Göç ve Göç Kuramları

Göç, insanlık tarihi kadar eski ve her dönem farklı biçimlerde karşımıza çıkan dinamik bir toplumsal olgudur. En sade ifadesiyle, insanların bir yerden başka bir yere bireysel veya toplumsal yer değiştirme sürecidir. Ancak göçü yalnızca fiziksel bir hareket olarak tanımlamak yetersiz kalabilir çünkü göç aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal nedenlerin etkisiyle şekillenen çok boyutlu bir süreçtir. TDK göçü ‘*ekonomik, toplumsal veya siyasal sebeplerle bireylerin veya toplulukların, bir yerden başka bir yere*

gitme işi, yer değiştirme, hicret” olarak tanımlar. Bu tanım göçün arkasındaki itici ve çekici faktörlerine işaret ederken bireysel ve kitlesel yönlerine de dikkat çeker. Modern toplumlarda göç, yalnızca nüfus hareketlerini değil aynı zamanda kentleşme, kültürel etkileşim, toplumsal değişim ve mekânsal dönüşüm gibi çok boyutlu sonuçları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle göç özellikle coğrafya bilimi açısından yalnızca yer değiştirme değil; insan-mekân ilişkisini, nüfusun dağılımını ve yerleşimleri etkileyen temel bir araştırma alanı olarak görülmektedir.

Canlılar içinde özel bir yeri olan insandır. İnsana dair olanı değerli ve anlamlı kılan ise, buldukları mekânla kurduğu bağdır. Göç ise, insan ile mekân arasındaki bağı zedeleyen önemli unsurlardan biridir. Bireyler ve topluluklar çeşitli nedenlerden dolayı buldukları mekânı terk ederek başka bir mekâna göç etmektedir. Birey ve topluluk açısından göç mekânsal bir değişikliğe karşılık gelmektedir (Özer, 2004). Başka bir ifadeyle sadece güneyden kuzeye veya doğudan batıya ya da tam tersi yönlerde değil her yerden her yere olan aynı zamanda sadece uluslararası değil uluslar içi de bir hareketlilik olarak tanımlanmaktadır (Halliday, 2012). Göç insanın onur, güvenlik ve daha iyi bir gelecek arzusunun ifadesi sosyal dokunun ve insanoğlunun bir parçasıdır (Ki-Moon, 2013). Coğrafyacılar göçün zaman ve mekân açısından önemi üzerinde dururken, sosyologlar göç hareketliliğinin sonuçlarına önem vermekte, ekonomistler ise göçün ekonomik etkileri üzerinde durmaktadırlar (Sinha & Ataullah, 1987).

Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç ise iç göçlerin Türkiye’de mekânsal eşitsizlikleri derinleştirdiğini vurgular. Kentlerin cazibe merkezi hâline gelmesi, kırsal alanların nüfus kaybetmesine ve bu durumun beraberinde getirdiği sosyal dengesizliklere neden olmaktadır. Aynı zamanda kentleşme olgusunun şekillenmesinde ve nüfusun mekânsal yoğunlaşmasında belirleyici bir rol oynamaktadır (Tümertekin & Özgüç, 2009).

Taylan Akkayan, göçün yalnızca ekonomik bir sonuç değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal yapının dönüşümünü tetikleyen bir süreç olduğunu ifade eder. Özellikle Anadolu’daki kırsal yerleşimlerde yapılan gözlemler doğrultusunda göçün üretim ilişkilerini, sosyal organizasyonu ve yerel kimliği yeniden tanımladığı görülmektedir (Akkayan, 1979, s. 10).

Uluslararası göçlerin nedenleri ve etkileri üzerine çalışan Mustafa Mutluer, göçün küresel düzeydeki eşitsizliklerden beslendiğini, bu hareketlerin göç veren ve göç alan

ülkelerde uzun vadeli sosyal ve politik dönüşümlere yol açtığını belirtir. Ona göre dış göçler, sadece ekonomik bir denge unsuru değil, aynı zamanda sosyo-politik yapıların yeniden düzenlenmesini gerektiren karmaşık bir süreçtir (Mutluer, 2003).

Ertuğrul Murat Özgür; göçün nüfus coğrafyasındaki işlevine odaklanarak, bu olgunun yerleşim dağılımını, bölgesel planlamayı ve kamu politikalarını doğrudan etkilediğini ifade eder. Özellikle göçün yönü, süresi ve yoğunluğu; planlı kentleşme ve dengeli bölgesel kalkınma için temel veriler sunar (Özgür, 1998).

Sözün özü göç, tarih boyunca insanların farklı mekânlara bireysel veya toplu olarak yer değiştirmesiyle ortaya çıkan çok boyutlu bir olgudur. Sadece fiziksel bir hareket olarak görülmesi yeterli değildir. Göç; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal etkenlerin etkisiyle şekillenen karmaşık bir süreçtir. Göçler mekânsal eşitsizlikleri artırmakta, kentlerin cazibe merkezi hâline gelmesine ve kırsal bölgelerde nüfus kaybına yol açmaktadır. Ayrıca göç, yerel üretim biçimlerini, sosyal yapıyı ve kimliği dönüştüren bir kültürel süreçtir. Uluslararası göç ise küresel çapta eşitsizliklerden kaynaklanmakta, göç veren ve alan ülkelerde sosyal ve politik yapılar üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Bu süreç, nüfusun mekânsal dağılımını değiştirmesi nedeniyle bölgesel planlama ve kalkınma politikalarının temel verisini oluşturmakta, dengeli kentleşme ve sürdürülebilir gelişim için önemli bir alan olarak ele alınmaktadır.

1.4.1 Göç Kuramları

Göç olgusunu ilk kez sistematik biçimde ele alan düşünürlerden biri olan Ernst George Ravenstein, 19. yüzyıl sonlarında ortaya koyduğu “göç yasaları” ile günümüz göç kuramlarının öncülerinden biri olmuştur. 1885 yılında *Journal of the Statistical Society of London* dergisinde yayımlanan çalışmasıyla, bireylerin yer değiştirme eğilimlerine dair gözleme dayalı bazı ilkeler ortaya koymuş ve bu ilkeler zamanla “Ravenstein’in Göç Kanunları” olarak adlandırılmıştır. Ravenstein’in yaklaşımı, göç hareketlerini mekânsal, demografik ve ekonomik yönleriyle ele alan bütüncül bir çerçeve sunar. Ona göre göç, genellikle kısa mesafelerde gerçekleşen bir harekettir; insanlar çoğunlukla yakın çevredeki yerlere göç ederler. Ancak uzun mesafeli göçler söz konusu olduğunda, göçmenlerin çoğu büyük kent merkezlerine yönelir. Bu tespit, göçün yalnızca coğrafi değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal çekim merkezlerine bağlı olduğunu da

göstermektedir. Kuramın bir diğer temel önermesi, göçün aşamalı bir süreç olduğudur. Ravenstein'a göre göçmen, genellikle birden fazla aşamada hareket eder ve bu süreçte bazı ara duraklarda kısa veya uzun süreli konaklamalar söz konusu olabilir (Ravenstein, 1885).

Bu bakımdan göç, tek yönlü ve kesintisiz bir hareketten çok, aşamalı ve dinamik bir süreçtir. Ravenstein'ın nüfus gözlemleri de dikkat çekicidir. Özellikle genç kişilerin daha doğru ifadeyle genç erkeklerin göç eğilimlerinin yüksek olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca göçün cinsiyet ve yaş dağılımına göre farklılıklar gösterdiğini vurgulamıştır. Bu durum dönemin ekonomik koşulları ve iş gücü piyasalarının yapısıyla yakından ilişkilidir. Nitekim Ravenstein'nın belirttiğine göre göçün başlıca nedeni ekonomik faktörlerdir. Bireyler çoğunlukla daha iyi bir yaşam standardı, istihdam ve geçim imkânı arayışıyla yer değiştirmektedir. Günümüzde Ravenstein'ın kuramları bazı yönleriyle eleştiriye açık olsada, göçün temel dinamiklerini açıklamada sunduğu çerçeve hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Dolayısıyla modern göç kuramları Ravenstein'ın ortaya koyduğu bu ilkelerden etkilenmiştir. Zamanla gelişen sosyal, kültürel ve politik boyutlar bu yaklaşıma eklenmiştir. Ancak Ravenstein'ın göçü mekânsal analizle sosyoekonomik etkenleri bir araya getirerek ele alması çalışmasını yalnızca tarihsel bir kaynak olmaktan çıkarıp çağdaş göç araştırmaları için de önemli bir konuma getirmiştir²¹.

Göç olgusunu anlamaya yönelik yaklaşımlardan biri olan itme-çekme kuramı, bireylerin ya da toplulukların bir yerden diğer yere neden göç ettiklerini açıklamak için oldukça yalın ama işlevsel bir bakış açısı sunar. Bu kurama göre göç durumu hem kişiyi bulunduğu yerden uzaklaştıran itici faktörlerin hem de başka bir yeri çekici kılan çekici faktörlerin etkisiyle şekillenir. Örneğin işsizlik, doğal afetler, savaş, siyasal baskı ya da güvensizlik gibi durumlar insanları yaşadıkları yerden ayrılmaya iter. Buna karşılık göç edilen yerde daha iyi iş imkânları, yüksek yaşam standartları, barış ortamı ya da sosyal hizmetler gibi çekici etkenler kişileri oraya doğru çeker²². Dolayısıyla göç sadece bir kaçış olmamakla birlikte aynı zamanda daha iyi bir hayata ulaşma ümididir. Everett Lee'nin 1966 yılında geliştirdiği bu kuram göç kararının bireysel tercihlerle birlikte

²¹ Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.

²² Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.

çevresel koşullara da bağlı olduğunu vurgular. Ayrıca göç sürecinde karşılaşılan kişisel özellikler, sosyal ilişkiler ve aradaki mesafe gibi ara faktörler de bu kararın şekillenmesinde belirleyicidir (Lee, 1966).

Göç olgusunu anlamak için geliştirilen kuramlardan biri de John W. Peterson'un ortaya koyduğu beş göç tipi yaklaşımıdır. Peterson'a göre göç her zaman aynı şekilde gerçekleşmez ve farklı nedenlere, koşullara ve zamanlara göre çeşitlenir. Bu yüzden göçü beş ana tipe ayırır. Bunlar 1-ilkel göç, 2-zorunlu göç, 3-zoraki gönüllü göç, 4-gönüllü göç ve 5-teşvikli göçtür. İlkel göç genellikle çevresel nedenlerle kuraklık, kıtlık gibi etkenlerle yapılan hareketleri kapsar. Zorunlu göç ise savaş, sürgün ya da zorla yerinden edilme gibi baskıcı durumlarda gerçekleşir. Zoraki gönüllü göçte ise birey göç etmeyi kendi seçmiş gibi görünse de aslında koşullar onu mecbur bırakır. Bunlar ekonomik kriz ya da toplumsal baskılar gibi sebepler ile örneklendirilebilir. Gönüllü göç bireyin tamamen kendi isteğiyle daha iyi yaşam koşulları ya da iş imkânları için yer değiştirmesidir. Teşvikli göçte ise devlet ya da başka bir otorite çeşitli politikalarla bireyleri göçe yönlendirir. Bunlar ise konut, tarım ya da sanayi teşvikleriyle örneklendirilebilir (Petersen, 1953).

Kesişen Fırsatlar Kuramı, göçü sadece itme ve çekme gibi tek yönlü faktörlerle değil, farklı fırsatların bir araya gelmesiyle açıklamaya çalışır. Özellikle Edward S. Lee'nin itme-çekme modelinden esinlenen bu yaklaşım, göçün bireysel kararlar kadar yapısal koşullarla da bağlantılı olduğunu vurgular. Bu kurama göre bireyin göç etmesi için sadece itici ya da çekici bir sebep yetmez. Aynı zamanda zaman, yer ve fırsatın bir araya gelmesi gereklidir. Yani fırsatların "kesişmesi" gerekir. Örneğin bir kişi başka bir şehirde iş imkânı olduğunu bilse bile ekonomik durumu ya da sosyal bağlantıları buna izin vermiyorsa göç etmeyebilir. Dolayısıyla iş teklifi, taşınma desteği ve kişisel motivasyon gibi etkenler bir araya geldiğinde göç kararı alınır. Yani bu kuram, göçün rastlantısal değil de koşulların uygun şekilde denk gelmesiyle oluşan bir süreç olduğunu savunur (Stouffer, 1940).

Merkez-Çevre Kuramı ise bazı bölgelerin neden gelişmiş bazılarının ise geri kalmış olduğunu açıklamaya çalışır. Bu kurama göre merkez dediğimiz yerler ekonomik olarak güçlü, iş imkânları fazla ve hizmetin yoğun olduğu alanlardır. Çevre bölgeler ise bu merkezlere göre daha yoksul, az gelişmiş ve merkeze bağımlı yerlerdir. İnsanlar da

genellikle çevre bölgelerden merkeze göç eder. Çünkü merkezde daha iyi yaşam koşulları ve fırsatlar vardır. Bu durum, merkezin daha da çok gelişmesine çevrenin ise daha da geri kalmasına yol açar. Dolayısıyla da göç sadece kişisel bir karar değil bu dengesiz yapıdan kaynaklanan bir sonuçtur (Friedmann, 1966). Kuram özellikle kırsaldan kente olan göçleri anlamak için oldukça açıklayıcıdır.

Göç Sistemleri Kuramında göçün sadece bireylerin kararıyla değil de ülkeler arasındaki ilişkilerle şekillendiğini savunur. Bu kurama göre iki ülke arasında tarihsel, ekonomik, kültürel ya da politik bağlar varsa bu bağlar zamanla bir göç sistemi oluşturur. Örneğin, bir ülkenin diğerini sömürgeleştirmesi, aralarındaki ticaret ilişkileri ya da kültürel etkileşim, insanlar arasında bir hareketliliğin başlamasına neden olabilir. İnsanlar bu ilişkiler sayesinde başka ülkeleri tanır, orada iş bulma ya da yerleşme fikrine daha açık hale gelir. Ayrıca göç edenlerin geride bıraktığı sosyal ağlar da yeni göçleri teşvik eder. Yani göç, sadece itici ya da çekici faktörlerle değil, bu ülkeler arası sistemsel bağların bir sonucu olarak ortaya çıkar (Kritz, Lim, & Zlotnik, 1992).

İlişkiler Ağı Kuramı göçü açıklarken insanlar arasındaki sosyal bağların ne kadar etkili olduğunu vurgular. Bu kurama göre, daha önce göç eden kişiler geride kalanlarla bağlarını koparmaz. Aksine onlara bilgi, maddi destek ve moral sağlar. Böylece göç eden kişinin arkada bıraktığı ailesi, akrabası ya da hemşerisi aynı yoldan onların izlenimiyle gitmeye daha yatkın hale gelir. Yani göç ettikçe yeni göçlerin önü açılır. Çünkü artık insanlar yalnız değildir. Dolayısıyla gidecekleri yerde tanıdıkları, kalacak yerleri ya da iş bulmalarına yardım edecek birileri vardır. Bu sosyal ağlar zamanla kendi kendini sürdüren bir göç yapısı oluşturur. Özellikle ekonomik zorluklar ya da belirsizlik olduğunda tanıdıkların varlığı göç kararını kolaylaştırır (Massey, ve diğerleri, 1993).

Bu tezde incelenen göç olgusu yalnızca bireysel tercihler ya da ekonomik zorunluluklarla değil daha geniş sosyal ve tarihsel bağlarla birlikte ele alınmıştır. Bu noktada “Göç Sistemleri Kuramı” ile “İlişkiler Ağı Kuramı” çalışmanın kuramsal temelini oluşturmaktadır. Göç Sistemleri Kuramı ülkeler arasındaki tarihsel, ekonomik ve kültürel ilişkilerin zamanla karşılıklı göç akışlarını nasıl yapılandığına ortaya koyar²³. Özellikle

²³ Kritz, M. M., Lim, L. L., & Zlotnik, H. (1992). *International migration systems: A global approach*. Oxford: Clarendon Press.

Türkiye ile Balkan ülkeleri arasında geçmişten gelen siyasal ve toplumsal bağlar bu göç sistemini destekleyen temel unsurlardandır.

Öte yandan İlişkiler Ağı Kuramı göçün sadece sistemsel değil aynı zamanda aile, akraba, hemşeri gibi sosyal ilişkiler üzerinden sürdüğünü gösterir²⁴. Bu tezde yer verilen katılımcı görüşleri de göç kararlarının çoğu zaman daha önce göç eden tanıdıkların rehberliğinde şekillendiğini ve sosyal ağların yeni göçleri kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla hem sistemsel bağlar hem de bireysel ilişkiler bir araya gelerek göçün sürekliliğini ve yönünü belirlemektedir.

2. Balkanlar

Avrupa ve Asya arasında bir geçit bölgesi konumunda bulunan Balkan Yarımadası, tarih boyunca hem jeopolitik hem de kültürel açıdan büyük öneme sahip olmuştur. Bölge yalnızca bir coğrafi sınırı değil, aynı zamanda siyasal güç olaylarının odak noktasıdır. Dolayısıyla Balkanlar, farklı medeniyetlerin egemenlik kurma çabalarına maruz kalmış ve zaman içerisinde hem savaşlara hem de büyük göçlere tanıklık etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 14. yüzyıldan itibaren bölgeye yönelttiği fetih politikaları, Balkanlar'ı Osmanlı Devleti'nin Batı'daki merkezî hâline getirmiştir. Bu dönemde Anadolu'dan Balkanlar'a doğru önemli miktarda Türk ve Müslüman nüfus iskân ettirilmiştir. Anadolu'dan yola çıkan göç kabileleri, Balkanlardaki demografik yapıyı ve kültürü de tesiri altına almıştır. Hayati Doğanay'ın (2002) da belirttiği üzere, dağlık arazi yapısı ve ulaşım zorluklarına rağmen, vadiler ve nehir havzaları boyunca gelişen kırsal yerleşmeler de bu nüfustaki hareketlenmelere ev sahipliği yapmıştır²⁵.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise, Balkan coğrafyasında ortaya çıkan milliyetçilik akımları ve savaşlar Osmanlı'nın bölgedeki hâkimiyetini zayıflatmış ve toprak kayıpları ile yüzleşilmiştir. Tüm bunlar sonucunda, önce gönüllü sonra ise zorunlu göçlerle yüzleşilmiştir. Müslüman ve Türk nüfus, Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru yoğun bir şekilde göç etmeye başlamıştır. Yaşanan bunca göç,

²⁴ Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). *Theories of international migration: A review and appraisal*. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466.

²⁵ (Doğanay H. , Beşeri Coğrafya., 2002).

bireylerin zihinlerinde; geçmişe dair hatıralar, mekâna bağlı aidiyet duygusu, travmalar ve kültürel kimlik değerleriyle iç içe geçmiş çok boyutlu bir iz bırakmıştır.

Bu çalışmada, söz konusu göçlerin kaynak bölgesi olan Balkan Yarımadası'nın temel coğrafi özellikleri; dağlık yapısı, iklim çeşitliliği, ulaşım koridorları ve doğal sınırları bağlamından ele alınacaktır. Aynı zamanda, Osmanlı sonrası dönemde yaşanan büyük göç hareketlerinin tarihsel nedenleri ve etkileri değerlendirilecektir. Bu yaklaşım, göçlerin yalnızca tarihsel veya politik bir olgu değil, aynı zamanda coğrafi ve mekânsal bir süreç olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2.1 Balkanlar ve Coğrafyası

“Balkan” terimi etimolojik ve tarihsel bağlamda zengin bir kavramdır. Kökeni itibarıyla Türkçede “dağ” veya “ormanlık dağlık alan” anlamına gelen bu sözcük, zaman içinde yalnızca fiziki bir coğrafyayı değil, aynı zamanda tarihsel, siyasal ve kültürel çağrışımları da içeren geniş bir anlam alanına kavuşmuştur (Erden, 2001). TDK'ye göre Balkan “Sarp ve ormanlık sıradağ” anlamlarına gelir. "Balkan" kelime itibarıyla Eski Türkçedeki "bal" yani balta+ orman ve "-kan" ekinden türetilmiş olup "ormanlık dağ" anlamı taşır. İslam Ansiklopedisine göre bu kelime “balk” çamur kökünden, "-an" ise nispet ya da yer eki olarak oluşmuş, Osmanlı dönemi kaynaklarında genellikle dağlık alanlar ve özellikle Haemus/Balkan Dağları için kullanılmıştır. (Todorova, 1997, s. 3-23) ise Balkan kelimesini, Osmanlı Türkçesinde ormanlık ve dağlık araziye ifade etmekte ve coğrafi özellikleri nedeniyle bölgeyi tanımlamakta zamanla da uluslararası terminolojiye girmiş olarak aktarmaktadır. Bunun yanında Balkan sözcüğü, Slav dillerinde doğal bir karşılığa sahip değildir. Batılı dillerdeki yaygın kullanımını, Osmanlı-Türk kökenli bu terimi Batı'nın bölgeye dair algılarıyla birleştirmiştir (Banac, 1984). Öte yandan (İnalçık, 2000) Avrupalı coğrafyacıların, Osmanlı'nın kullandığı Balkan terimini benimseyerek, tüm yarımadayı tanımlayan bir coğrafi kavram haline getirmiştir olarak vurgulamaktadır. Balkan Yarımadası'nın dağlık yapısı, bu adlandırmanın yerindeliğini pekiştirmiş; ancak “Balkan” kavramı zamanla yalnızca coğrafi sınırlarla tanımlanabilir olmaktan çıkartmış ve bölgede farklı etnik, dini, kültürel unsurların bir arada yaşaması, bu terimi çok kimlikli bir tarihsel alan olarak da kodlamıştır (Kut, 2005) .

TDK'ye göre Balkanlar ise “Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya'yı

içine alan bölge” anlamlarına gelir (Harita 3). Osmanlı İmparatorluğu döneminde kullanılan bu terim, 19. yüzyılda Avrupa coğrafyacıları tarafından benimsenmiş ve Adriyatik Denizi’nden Karadeniz’e kadar uzanan bölgeyi tanımlamak için coğrafi bir isim haline getirilmiştir (İnalcık, 2000, s. 25).

Balkanlar’ı bir tek parçadan oluşan bir coğrafi bütünlük olarak değil; etnik, dilsel ve fiziki olarak çok boyutlu ve dinamik bir bölge olarak değerlendirmiştir (Cvijić, 1918-1931). Cvijić “Metanasia kelimesini Balkan çalışmalarında kullanmıştır. Yunanca kökenli bir kelime olup “meta” öte/ sonrasında ve “nasis” yani doğum köklerinden türetilmiştir. Bu kavram, büyük ölçekli ve sürekli yer değiştirme hareketlerini, dolayısıyla da göçleri ifade eder. Balkanlar’daki nüfusun tarihsel hareketliliğini anlamada kritik öneme sahiptir.

Balkan Yarımadası, güneydoğu Avrupa’da yer alan ve kuzeyde Tuna ve Sava nehirleri, doğuda Karadeniz, güneyde Ege ve Akdeniz, batıda ise Adriyatik Denizi ile çevrili olan doğal bir coğrafi bölgedir. Sınırlarını çoğu araştırmacıya göre Tuna ve Sava nehirleri belirlerken, diğer görüşe göre bu sınır Doğu Karpatlar ve Transilvanya Alpleri boyunca çizilmektedir (Kulat, 1998). Dolayısıyla genel kabul gören yaklaşıma göre, Ukrayna’nın Odessa limanından İtalya’nın Trieste limanına uzanan hayali çizgi Balkanlar’ın kuzey sınırını oluşturur²⁶. Yaklaşık 764.628 km²’lik bir yüzölçümüne sahip olan yarımada, birçok ülkenin tamamını ya da bir kısmını kapsayan çok uluslu bir yapıya sahiptir²⁷. Türkiye, Balkan Yarımadası’nın doğu ucunda yer alan Trakya bölgesi ile bu coğrafyada yer almaktadır. 23.764 km² yüzölçümüne sahip olan Trakya, Türkiye’nin Avrupa kıtasındaki topraklarını oluşturur. Her ne kadar bu bölge coğrafi olarak Balkanlar içinde yer alsa da Türkiye’nin genel sınırları ve toprak bütünlüğü göz önüne alındığında, ülkenin tamamı bir Balkan ülkesi olarak değerlendirilmemektedir (Doğanay, Hayati, 2002, s. 99). Balkanlar’ın büyük bölümünün dağlık olduğunu ve ova alanlarının sınırlı kaldığını vurgular. Özellikle Dinar Dağları’nın Adriyatik kıyılarına paralel uzanması, kıyı ile iç kesimler arasında doğal bir bariyer oluşturmaktadır²⁸.

²⁶ Yiğit, A. (2015). Balkan Yarımadası’nın beşeri coğrafya özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman nüfus varlığı. *Yeni Türkiye*, 943-971.

²⁷ a.g.e., s. 944

²⁸ a.g.e., s. 946

Harita 3: Balkan Ülkeleri.

Balkanlar, genellikle dağlık bir yapıya sahiptir. Bu durum, bölgenin jeolojik geçmişiyle doğrudan ilişkilidir. Alp-Himalaya kıvrım kuşağı üzerinde yer alan Balkan Yarımadası, özellikle Tersiyer dönemdeki orojenez (dağ oluşumu) faaliyetlerinin etkisiyle şekillenmiştir (Doğanay H. , Beşeri Coğrafya., 2002, s. 102). Dinar Alpleri, Karpat Dağları, Balkan Dağları, Rodop Dağları, Pindos Dağları bölgenin doğu-batı yönünde ulaşımını zorlaştırmakta, yerleşim ve tarım alanlarını sınırlandırmaktadır. Özellikle Dinar Alpleri, kıyı ile iç kesimler arasında hem fiziki hem de kültürel bir engel oluşturur²⁹. Dinar Dağlarının ortalama yükseklikleri ise 1200 m. ile 2400 m. arasında değişmektedir (Akman, 2006).

²⁹ a.g.e, s. 946

İKİNCİ BÖLÜM

1. Bulgular

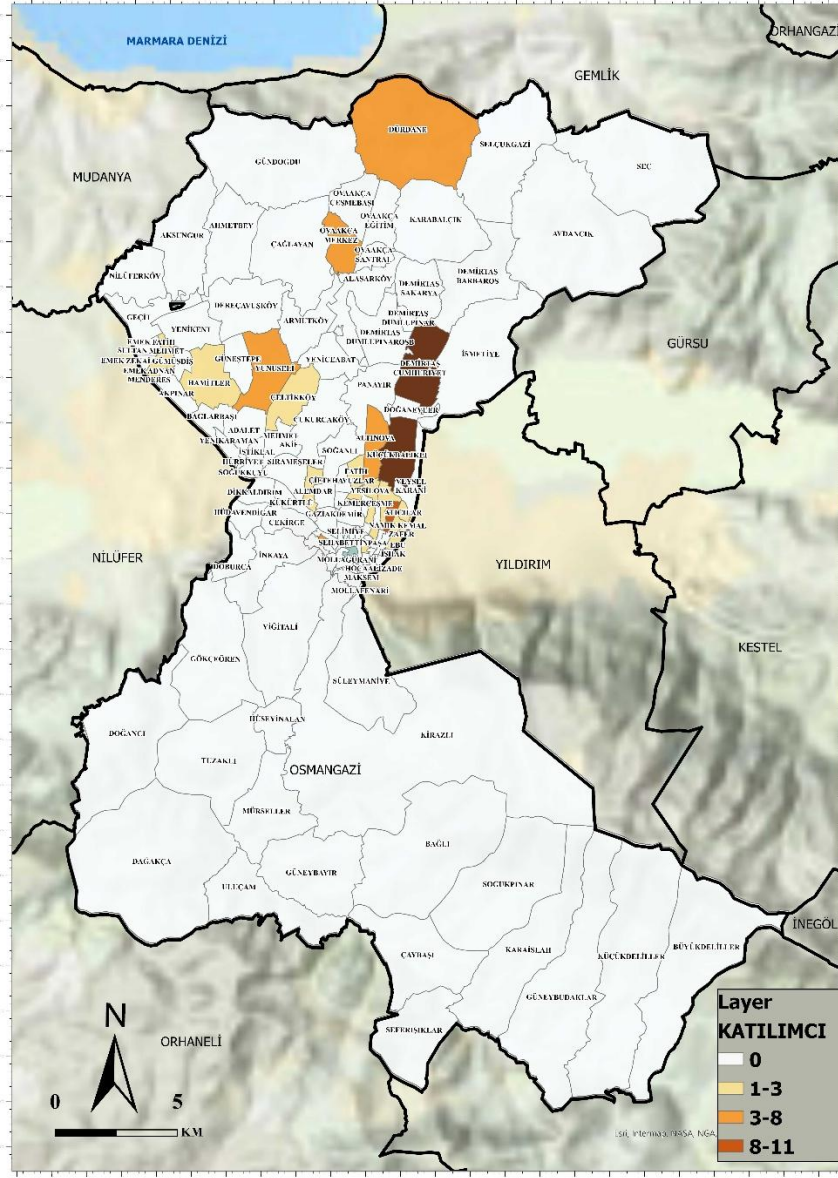
Bu çalışma, Bursa'nın Osmangazi ilçesinde yaşayan Balkan göçmenlerinin zihin temsillerindeki “Balkanlar” imgelerini incelemeye yönelik olarak yürütülmüştür. Araştırma kapsamında, Balkan göçmeni oldukları doğrulanan 102 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Tablo 23). Katılımcılar, doğrudan göçmen oldukları tespit edilen bireyler ile bu kişilerin önerdiği diğer Balkan kökenli bireyler arasından kasti/amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Çalışma sürecinde hem bireysel algıları hem de mekânsal imgeleri ortaya koyabilmek amacıyla katılımcılar vasıtasıyla nicel ve nitel veriler toplanmış; elde edilen bu veriler MAXQDA 2020 programı aracılığıyla içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda, Balkanlar'a ilişkin hafızada yer eden imgeler sınıflandırılmış ve tematik başlıklar altında değerlendirilmiştir.

1.1 Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Yapılan çalışma kapsamında demografik özelliklerin dışında 23 açık uçlu sorudan oluşan ankete Osmangazi İlçesi'nde yaşayan 102 Balkan göçmeni birey katılmıştır. Katılımcılar farklı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyinde olmakla birlikte sosyoekonomik statüleri de farklılık göstermektedir. Osmangazi İlçesi'nde yaşayan balkan göçmenlerinin balkanlar algılarının belirlenmesine yönelik ankete katılan katılımcıların toplam sayısı 102'dir. Katılımcılar yoğun olarak Demirtaş (18), Küçükbalıklı (15) ve Gülbahçe mahallelerinde (11) ikamet etmektedirler (Harita 4).

Katılımcıların eğitim seviyesi değerlendirildiğinde ilköğretim, orta öğretim ve üniversite düzeyinin yanında lisansüstü düzeyde katılımcıların da olduğu görülmektedir. Katılımcıların 18'i ilköğretim, 9'u ortaokul, 40'ı lise, 6'sı ön lisans, 28'i lisans, 1'i iki üniversite düzeyindedir (Tablo 5).

Harita 4: Katılımcıların İkamet Ettikleri Mahalleler.

MAHALLE	YÜZDE (%)
Demirtaş	18%
Küçükbalıklı	15%
Gülbahçe	11%
Ovaakça	8%
Altınova	7%
Hamzabey	6%
Durdane	5%
Yunuseli	5%
Zafer	3%
Elmasbahçeler	3%
Fatih	2%
Hamitler	2%
Namık Kemal	2%
Adnan Menderes	2%
Alemdar	2%
Tuna	2%
Yeşilova	2%
Başaran	1%
Bahar	1%
Reyhan	1%
Sakarya	1%
Selamet	1%
Mutlular	1%
Atıcılar	1%

Görüşmeler, yaş aralığını belirlemek amacıyla 18 yaş ve üzeri toplam 102 bireyle gerçekleştirilmiştir. En genç katılımcı 2009, en yaşlı katılımcı ise 1948 doğumludur. Katılımcıların yaş ortalaması 39,40 olarak hesaplanmıştır. Medeni durum açısından değerlendirildiğinde, 41 katılımcının bekâr, 61'inin evli olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet dağılımı incelendiğinde ise katılımcıların 65'i kadın, 37'i erkek olarak belirlenmiştir. (Tablo 5).

Katılımcıların yaş, eğitim ve diğer gruplarının toplam sayılarının homojen olarak dağılmamasının ana nedeni belirli yaş gruplarının aynı ortamda bulunması ve yarı yapılandırılmış görüşme formunun uygulanmasının daha avantajlı halde bulunmasına olan elverişliliğidir.

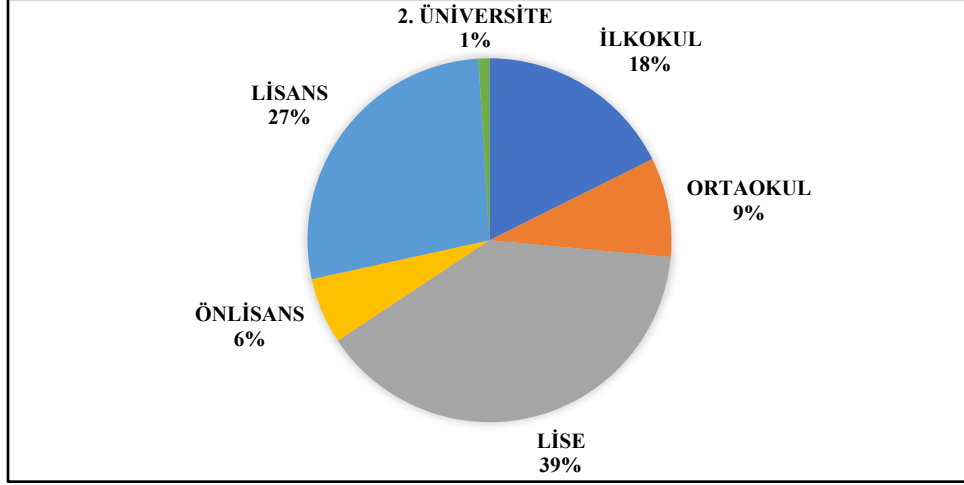
Tablo 5: Katılımcıların Demografik Özellikleri.

CİNSİYET	ERKEK	37	Yaş Aralıkları	Kişi Sayısı
	KADIN	65		
EĞİTİM	İLKOKUL	18	21-30	29
	ORTAOKUL	9	31-40	14
	LİSE	40	41-50	18
	ÖNLİSANS	6	51-60	14
	LİSANS	28	61+	15
	2. ÜNİVERSİTE	1		
MEDENİ HAL	BEKAR	41	TOPLAM	102
	EVLİ	62		

Katılımcıların doğum yerleri incelendiğinde, %69,9'unun yurt içinde, %30,4'ünün ise yurt dışında doğduğu tespit edilmiştir. Bu oranlara göre, yurt içi doğumlu katılımcı sayısı 71 iken, yurt dışı doğumlu katılımcı sayısı 31'dir. Yurt içi doğumlu katılımcıların 69'u Bursa ilinde doğmuş olup, diğer iki kişi sırasıyla Samsun ve Sakarya illerindedir. Bursa doğumlu katılımcıların ilçelere göre dağılımı ise şu şekildedir: 62 kişi Osmangazi, 4 kişi Yıldırım, kalan 3 kişi ise sırasıyla Kestel, Yenişehir ve Mustafakemalpaşa ilçelerindedir. Yurt dışı doğumlu katılımcılar arasında ise Bulgaristan'dan 22, Kuzey Makedonya'dan 5, Yunanistan'dan 2 ve Kosova'dan 2 kişi bulunmaktadır.

Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde, %39'unun lise, %27'sinin lisans, %18'inin ilkokul, %9'unun ortaokul, %6'sının ön lisans ve %1'inin iki üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir (Grafik 1). Mesleki dağılım ise çeşitlilik göstermekte olup, katılımcıların 45'i hizmet sektöründe, 19'u öğrenci, 18'i ev hanımı, 13'ü sanayi sektöründe, 5'i emekli ve 2'si serbest meslekle uğraşmaktadır (Tablo 6).

Grafik 1: Katılımcıların Eğitim Durumları.

Tablo 6: Katılımcın Meslekleri.

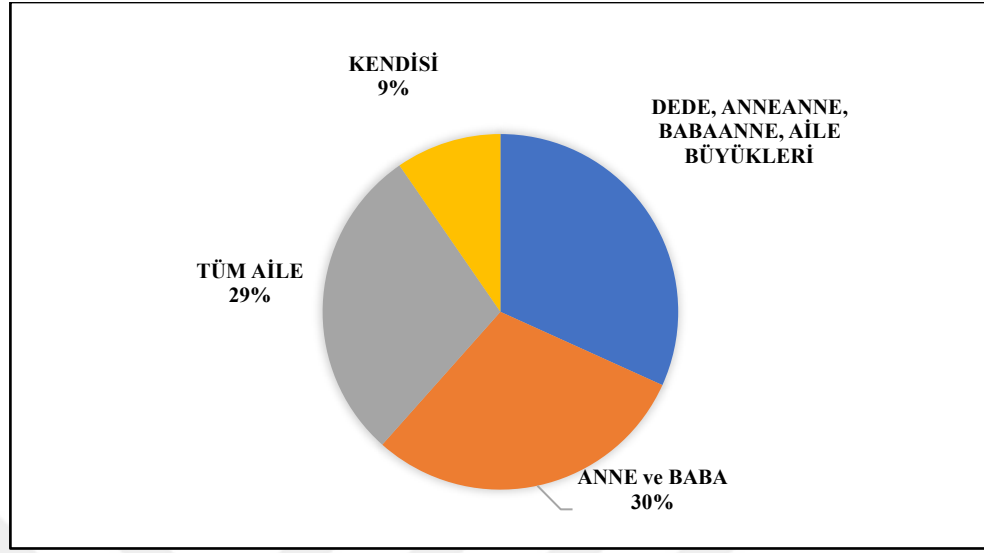
Mesleki Durumlar	Kişi Sayısı
Hizmet Sektörü	45
Sanayi Sektörü	13
Serbest Meslek	2
Emekli	5
Ev Hanımı	18
Öğrenci	19

Hanedeki kişi sayısı ortalama 4 olarak belirlenmiştir. 102 katılımcıyla gerçekleştirilen görüşmeler aracılığıyla, Osmangazi’de yaşayan Balkan göçmenleri ve yaşamları hakkında doğrudan ya da dolaylı olarak yaklaşık 350 ila 393 kişiyle iletişim kurulmuştur. Katılımcıların ortalama çocuk sayısı 2 olmakla birlikte, evlenmemiş veya çocuk sahibi olmayan birçok birey de bulunmaktadır.

1.2 Katılımcıların Göç Durumlarına İlişkin Bulgular

Katılımcıların göçmenlik durumlarını belirlemek amacıyla “Ailenizdeki göçmen kişi kimdir?” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre, 33 katılımcının aile büyükleri göç etmiş, 31 katılımcının anne ve babası göç etmiş, 30 katılımcının tüm ailesi birlikte göç etmiş ve 10 katılımcının ise bizzat kendisi göç sürecine katılmıştır.

Grafik 2: Ailenizdeki Göçmen Kişi Kimdir?

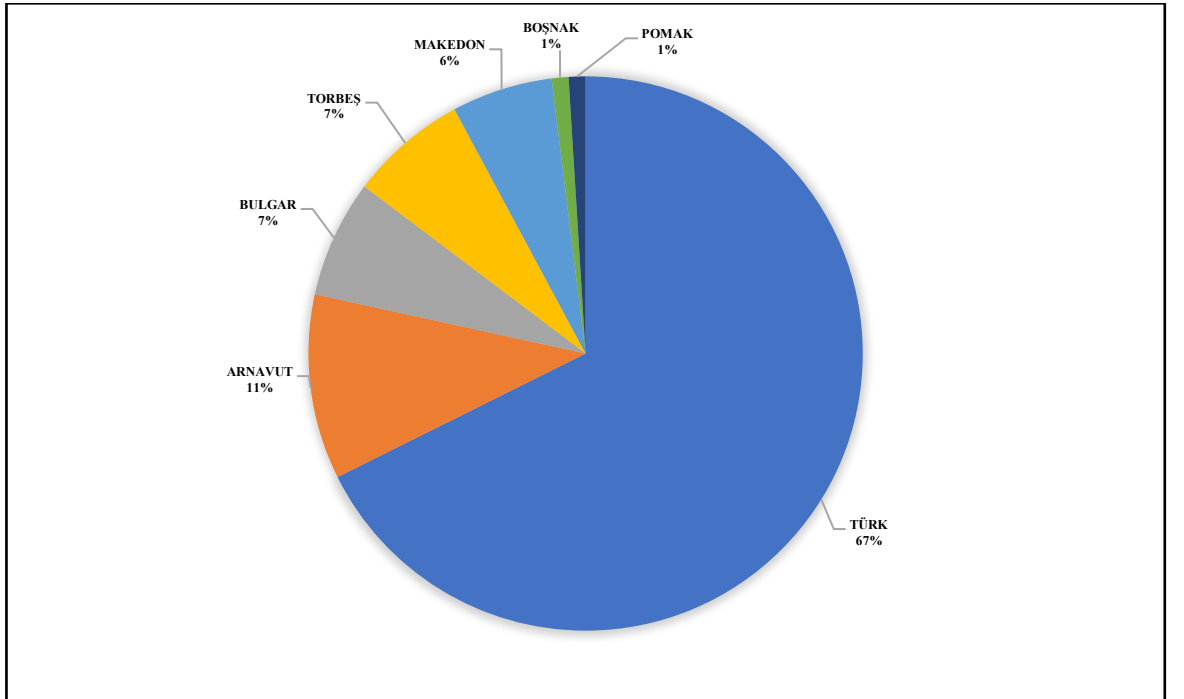
Katılımcıların göç ettikleri ülkeler incelendiğinde, büyük çoğunluğun Balkanlar'dan geldiği görülmektedir. Özellikle 51 katılımcı Bulgaristan'dan göç etmiş olup, bu grup araştırmadaki en büyük payı oluşturmaktadır. Kuzey Makedonya'dan göç edenlerin sayısı 30'dur ve bu bölge de önemli bir temsilciliğe sahiptir. Yunanistan'dan göç eden katılımcı sayısı 13 olarak tespit edilmiştir. Kosova'dan gelen 3 katılımcı ve 2 katılımcı ise Almanya'ya Makedonya'dan göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'tan gelen 3 katılımcı, Balkan coğrafyasının çeşitli noktalarından katılımı göstermektedir. Bu dağılım, Osmangazi ilçesindeki Balkan göçmenlerinin çok uluslu ve kültürel çeşitliliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. (Harita 5).

Harita 5: Katılımcıların Göç Ettiği Ülkeler.

102 katılımcıyla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda katılımcıların etnik kimlik tanımlamaları da incelenmiştir. Buna göre 69 katılımcı kendisini Türk olarak tanımlarken; 11'i Arnavut, 7'si Bulgar, 7'si Torbeş, 6'sı Makedon, 1'i Boşnak ve 1'i Pomak kimliğine sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu dağılım, Osmangazi'de yaşayan Balkan göçmenlerinin etnik çeşitliliğini de ortaya koymaktadır (Grafik 3).

Grafik 3: Katılımcıların Milliyetlerinin Oranları.

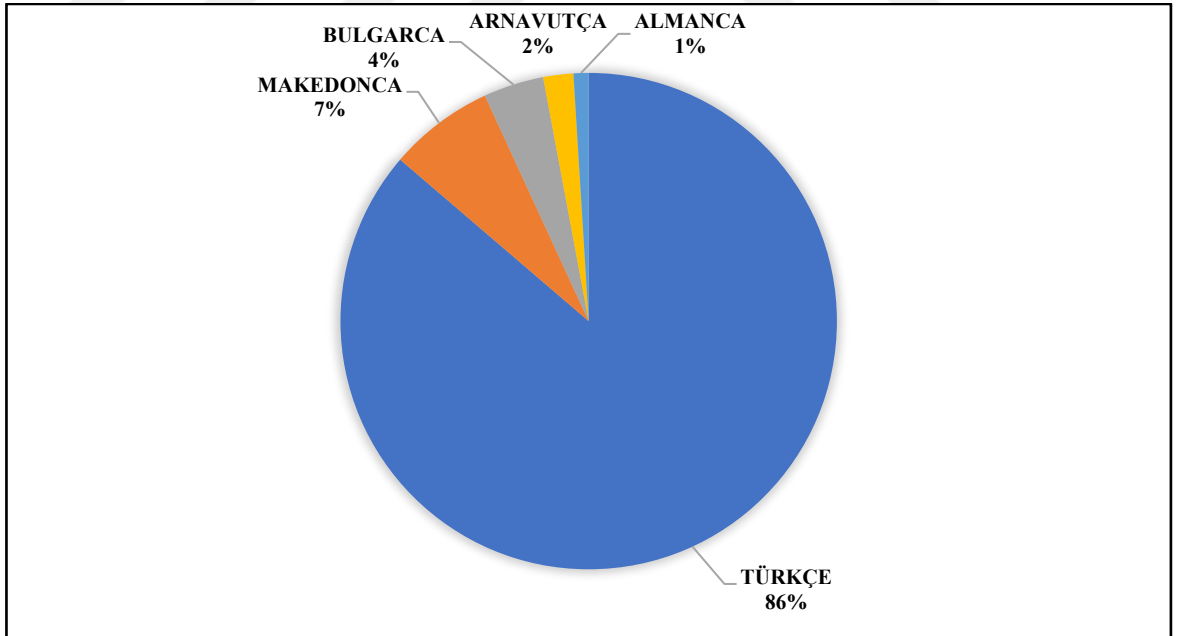

Ana dili kavramı “insanın doğup büyüdüğü aile ve bağlı bulunduğu toplum çevresinden edindiği, kendisiyle toplum arasındaki ilişkilerde en güçlü bağı oluşturan dil” olarak tanımlanır (Korkmaz, 1992). Katılımcılara “Ana diliniz nedir?” sorusu sorulmuştur. Türkçe ana dile sahip olanlar %86’lık bir orana sahiptir. Bunun yanı sıra bu oranı %7 ile Makedonca, %4 ile Bulgarca, %2 ile Arnavutça, %1 Almanca dilleri izlemektedir (Tablo 7).

Tablo 7: Katılımcıların Ana Dilleri.

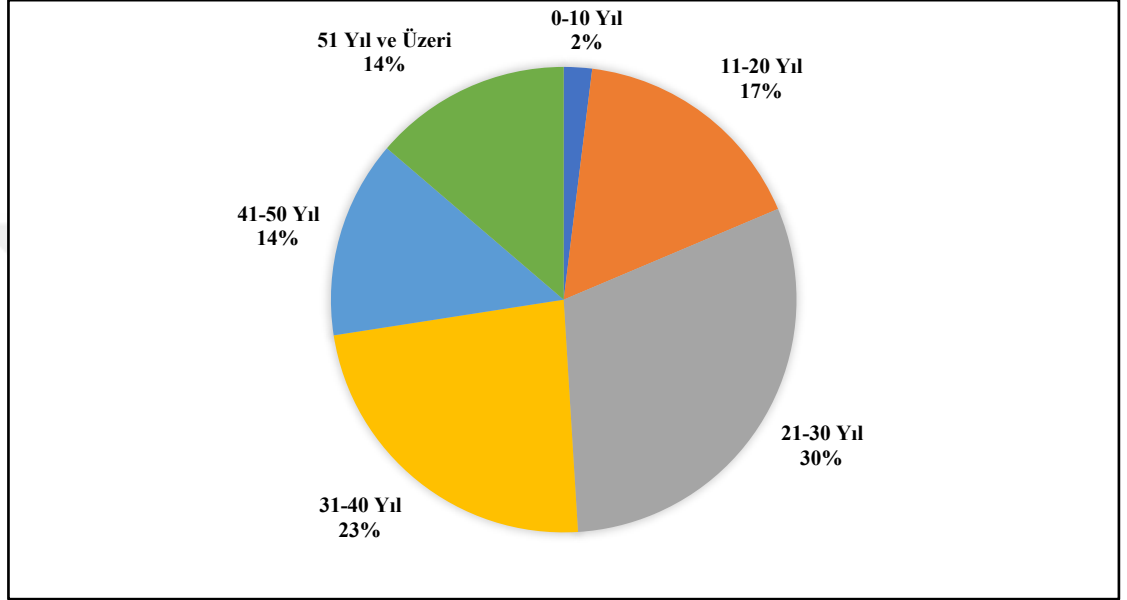
Ana Diller	Katılımcı Sayısı
Almanca	1
Arnavutça	2
Bulgarca	4
Makedonca	7
Türkçe	88

Grafik 4: Katılımcıların Ana Dilleri Oranı.

Katılımcıların Bursa’da kaç yıldır ikamet ettiklerine dair yöneltilen sorudan elde edilen bilgilerle; 21-30 yıl aralığında ikamet eden kişi sayısı 31 kişidir. 31-40 yıldır yaşayan 24, 11-20 yıl aralığında yaşayan 17, 41-50 yıl aralığında 14, 51 yıl ve üzeri yıl aralığında yaşayan 14 ve 0-10 yıldır Bursa’da ikamet eden katılımcı sayısı ise 2’dir (Grafik 5).

Grafik 5: Katılımcıların Bursa’da İkamet Etme Süreleri Oranı.

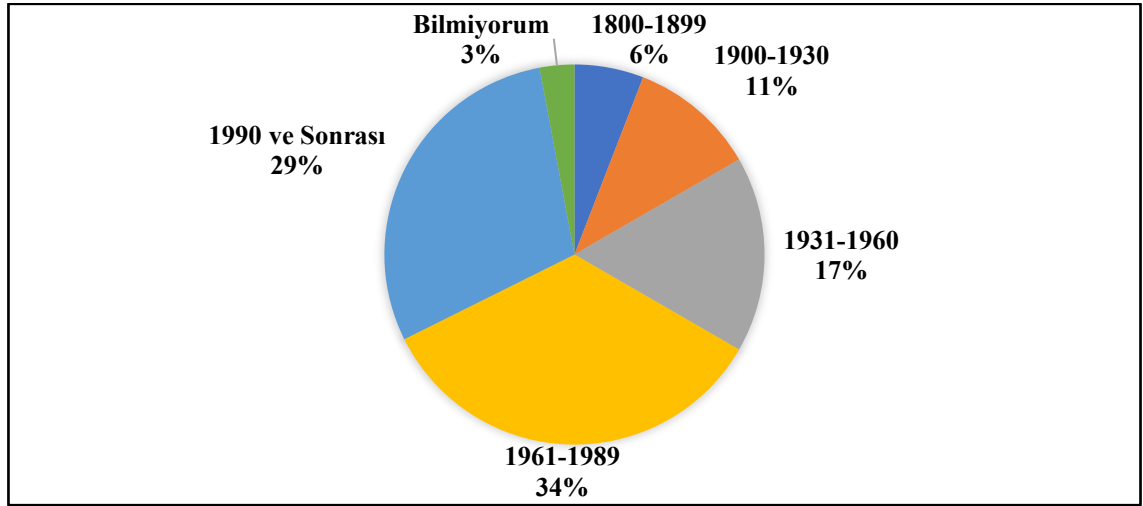

Bir diğer soru ise “Hangi tarihte göç etmişsiniz?” olmuştur. 35 katılımcı 1961-1989 yılları arasında, 30 katılımcı 1990 ve sonrası, 17 katılımcı 1931-1960 yılları arası, 11 katılımcı 1900-1930 yılları arası, 6 katılımcı ise 1800’lü yıllarda geldiklerini ifade etmişlerdir. 3 katılımcı ise soruya “bilmiyorum” cevabını vermiştir (Tablo 8).

Tablo 8: Katılımcıların Türkiye’ye Geliş Yılları.

Yıl Aralığı	Kişi Sayısı
1800-1899	6
1900-1930	11
1931-1960	17
1961-1989	35
1990 ve Sonrası	30
Bilmiyorum	3

Grafik 6: Katılımcıların Türkiye'ye Geliş Yılları Oranı.

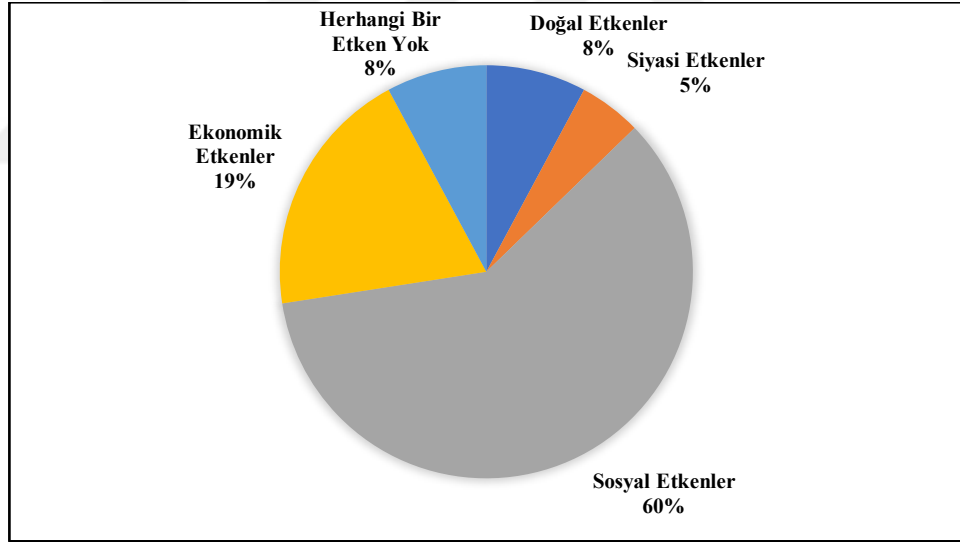
Katılımcıların yerleşim yerlerine göre dağılımı incelendiğinde, 84'ünün Bursa'ya göç ettiği görülmektedir. Bursa'yı takiben 6 katılımcı İstanbul'a, 2 katılımcı ise İzmir'e yerleşmiştir. Bunun yanı sıra Sakarya, Samsun, Balıkesir, Kocaeli, Konya, Çanakkale, Yalova, Ankara ve Bilecik illerine göç eden katılımcı sayısı ise her biri için bir kişiyle sınırlıdır (Harita 6).

Harita 6: Katılımcıların Türkiye'ye Göç Ettiklerinde Yaşadıkları İlk Şehirler.

Katılımcıların ikamet etmekte Bursa'yı seçmelerinin ardındaki sebepler de yöneltilen sorular arasındadır. Buna göre sosyal etkenler olarak ifade eden 61 katılımcı bulunmaktadır. Burada 55 katılımcı akraba/tanıdık ve aile ilişkilerinden dolayı; kalan katılımcılar ise maneviyat (2), evlilik (2) ve tarihi bağlar (2) gibi sebepleri vurgulamıştır. Ekonomik etken olarak belirten toplamda 20 katılımcı bulunmakla birlikte, bu etkeni sanayi ve iş imkanlarının çokluğu gibi sebepleri ön plana çıkartarak ifade etmişlerdir. 8 katılımcı doğal etkenleri vurgulamıştır. Göç edilen yer ile benzerliğinden (4), doğal güzelliklerin varlığından (3) ve deprem (1) gibi bir jeolojik olay ile Bursa'yı tercih ettiğini belirten katılımcılar mevcuttur. Siyasi etkenlerden olan mübadele ile zorunlu olarak Bursa'ya yerleştiğini ifade eden toplam katılımcı sayısı 2'dir. Bunun yanı sıra göç vurgusu yapan 2 katılımcı bulunmaktadır. 1 katılımcı ise savaş dolayısıyla Bursa'ya yerleştiğini ifade etmiştir. Sebep belirtmeyen 8 katılımcı bulunmaktadır.

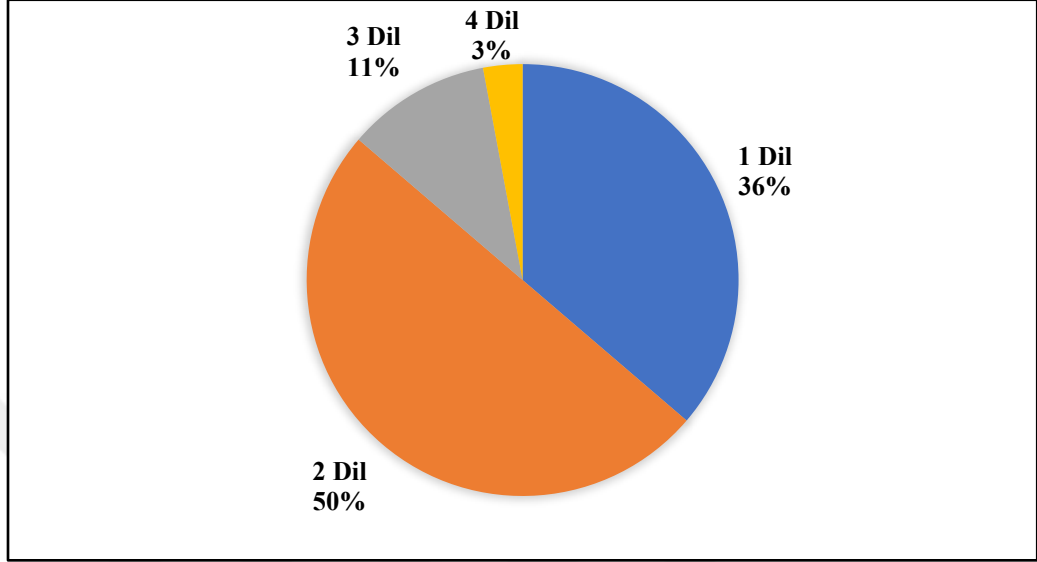
Grafik 7:Katılımcıların Bursa'yı Yaşamak İçin Seçmelerindeki Ana Sebepler.

Görüşme formunda katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise, Türkçeyi ne zaman öğrendikleriydi. Bu soruya verilen yanıtlara göre, 102 katılımcının 86'sı (%84) Türkçenin ana dilleri olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan, 16 katılımcı (%16) ise Türkçeyi sonradan, özellikle Türkiye'ye göç ettikten sonra öğrendiklerini ifade etmiştir. Bu sonuç, katılımcıların büyük çoğunluğunun Türkçeye anadil düzeyinde hâkim olduğunu, ancak göçle gelen belirli bir kesimin dili sonradan öğrendiğini göstermektedir.

Katılımcılara yöneltilen bir diğer soru, kaç dil bildikleriydi. Elde edilen verilere göre, 102 katılımcının 37'si yalnızca Türkçe bildiğini belirtmiştir. 51 katılımcı iki dil, 11 katılımcı üç dil ve 3 katılımcı ise dört dil bildiğini ifade etmiştir (Grafik 8).

Grafik 8: Katılımcıların Bildikleri Dil Sayısı.

İki dil bilen katılımcılar arasında en yaygın dil kombinasyonu Türkçe ve Bulgarca olup, bu grupta 25 kişi yer almaktadır. Bunun yanı sıra 13 kişi Türkçe ve Makedonca, 6 kişi Türkçe ve Arnavutça, 3 kişi Türkçe ve İngilizce, 2 kişi ise Türkçe ve Yunanca bildiğini belirtmiştir.

Üç dil bilen katılımcıların dil kombinasyonları ise daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Dört katılımcı Türkçenin yanı sıra Makedonca ve Arnavutça bilmektedir. İki katılımcı Bulgarca ve Sırpça, iki katılımcı ise Bulgarca ve Rusça bildiğini ifade etmiştir. Bir katılımcı Türkçe, Almanca ve Bulgarca; bir diğeri ise Türkçe, Bulgarca ve İngilizce konuşabildiğini belirtmiştir.

Dört dil bilen üç katılımcıdan biri, Türkçeye ek olarak Makedonca, Sırpça ve Almanca bilmektedir. Bir diğeri katılımcı Bulgarca, Sırpça ve Hırvatça; son katılımcı ise Makedonca, Arnavutça ve Sırpça konuşabildiğini ifade etmiştir (Tablo-9)

Bu bulgular, katılımcıların yalnızca Türkçe ile sınırlı kalmadığını, Balkan dilleri başta olmak üzere birçok farklı dili bildiklerini ortaya koymaktadır. Çok dillilik, büyük ölçüde katılımcıların kökeni, yaşadıkları coğrafya ve göç geçmişiyle ilişkilidir. Özellikle

Makedonca, Arnavutça, Bulgarca ve Sırpça gibi komşu coğrafyalara ait dillerin öne çıkması, çok kültürlü ve çok dilli sosyal çevrelerde yetişme olasılığını düşündürmektedir.

Tablo 9: Katılımcıların Bildiği Dil Sayısı ve Kombinasyonları.

Dil Sayısı	Katılımcı Sayısı	Dil Kombinasyonları
1 Dil	37	Sadece Türkçe
2 Dil	51	Türkçe ve Bulgarca (24) Türkçe ve Makedonca (13) Türkçe ve Arnavutça (6) Türkçe ve İngilizce (3) Türkçe ve Yunanca (2) Türkçe ve Almanca (1) Türkçe ve Boşnakça (1) Türkçe ve Arapça (1)
3 Dil	11	Türkçe, Makedonca ve Arnavutça (4) Türkçe, Bulgarca ve Sırpça (2) Türkçe, Bulgarca ve Rusça (2) Türkçe, Almanca ve Bulgarca (1) Türkçe, Bulgarca ve İngilizce (1)
4 Dil	3	Türkçe, Makedonca, Sırpça ve Almanca (1) Türkçe, Bulgarca, Sırpça ve Hırvatça (1) Türkçe, Makedonca, Arnavutça ve Sırpça (1)

Diğer sorumuz, katılımcıların çift vatandaşlıklarını sorgulamak üzerinedir. Bu soruya verilen yanıtlar incelendiğinde, 43 katılımcı çift vatandaşlığa sahip olduğunu belirtmiştir. 57 katılımcı herhangi bir ikinci vatandaşlığının bulunmadığını ifade etmiştir. Ayrıca 2 katılımcı, göç ettikleri ülkeden vatandaşlık hakkı bulunmadığını, ancak oturma izniyle ikamet edebileceklerini bildirmiştir. Dolayısıyla katılımcıların çoğunluğunun tek vatandaşlığa sahip olduğunu saptanmakla birlikte, önemli bir kısmının çift vatandaşlık ya da yasal oturma izni gibi farklı statülerle Türkiye’de yaşamlarını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Tablo 10: Kadın ve Erkek Katılımcıların Geri Dönüş Hakkındaki düşünceleri.

Kadın Katılımcıların Görüşleri	Kişi Sayısı	Oran (%)
A. Olumlu dönüş/ziyaret	19	%29,2
B. Olumsuz dönüş/kesin hayır	38	%58,5
C. Kararsız/şartlı/nötr	8	%12,3

Erkek Katılımcıların Görüşleri	Kişi Sayısı	Oran (%)
A. Olumlu dönüş/ziyaret	10	%27,0
B. Olumsuz dönüş/kesin hayır	25	%67,6
C. Kararsız/şartlı/nötr	2	%5,4

Çalışma kapsamında görüşülen 102 katılımcının, Balkanlara geri dönüş ya da ziyaret etme düşüncelerine yönelik verdikleri yanıtlar üç temada sınıflandırılmıştır: “Olumlu dönüş ya da ziyaret düşüncesi”, “Olumsuz dönüş/kesin hayır” ve “Kararsız ya da şartlı yaklaşım”. Yanıtlar cinsiyet temelinde de incelenmiştir. Genel olarak katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%61,8) Balkanlara kalıcı olarak geri dönme düşüncesine sıcak bakmadığını göstermektedir. Kadınlar arasında olumlu yanıt oranı erkeklere kıyasla bir miktar daha yüksektir. Kararsız veya koşula bağlı yanıtlar ise kadınlarda daha fazla görülmektedir. Erkek katılımcılar arasında ise olumsuz yanıtların oranı belirgin biçimde yüksektir (Tablo 10).

102 katılımcının Balkanlara ilişkin görüşleri nitel içerik analizi yöntemiyle beş ana tema altında sınıflandırılmıştır. Her bir katılımcı yalnızca bir tema ve imgeye dâhil edilmiştir. Temalar arasındaki dağılım, katılımcıların Balkanlara dair algılarının yoğunlaştığı alanları ortaya koymak açısından anlamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bu açıdan diğer sorulardan ayrılmakta ve çalışmanın esas amacını ortaya çıkarmaktadır

Tablo 11: “Balkanlar sizin için neyi ifade ediyor” tematik frekans ve yüzdeliği.

Tema	Frekans (n)	Yüzde (%)
Tarihsel ve Kimliksel Bağ	23	22,5
Travmatik Bellek	8	7,8
Turistik ve Mekânsal Algı	30	29,4
Kültürel Benzerlik ve Ortak Yaşam	20	19,6
Anlamsızlık	21	20,5

“**Turistik ve Mekânsal Algı**” teması %29,4 oranında temsil edilmiştir. Katılımcıların Balkanlara yönelik daha görsel, estetik ya da mekânsal betimlemeler üzerinden algı geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Balkanların tarihsel kimliği kadar fiziksel ve turistik özelliklerinin de imge üretiminde rol oynadığını göstermektedir (Tablo 15).

Katılımcıların %22,5’i “**Tarihsel ve Kimliksel Bağ**” teması altında toplanmıştır. Bu yüksek oran, Balkanların katılımcılar zihninde büyük paydada tarihsel geçmiş, aile kökeni ya da kimlik temsilleriyle ilişkilendirildiğini göstermektedir. Katılımcıların bellek ve tarihsel aidiyet duygusu üzerinden Balkanlar ile kurdukları bağı yansıtmaktadır (Tablo 11).

Üçüncü olarak %20,5 oranıyla temsil edilen “**Anlamsızlık**” teması, Balkanlara dair herhangi bir anlam, ilgi ya da duygusal bağ kuramayan katılımcıların görüşlerini içermektedir. Özellikle uzaklık, yabancılık ya da hissizlik üzerine algısal durumlarını kapsamaktadır (Tablo 14).

%19,6 oranında temsil edilen “**Kültürel Benzerlik ve Ortak Yaşam**” teması katılımcıların Balkanları kültürel olarak tanıdık, benzer güzelliklere sahip ya da ortak geçmişi olan bir mekân olarak ifade ettikleri saptanmıştır. Kültürel yakınlık ve etkileşim üzerine kurulu imgeleri yansıtmaktadır (Tablo 13).

Son olarak, %7,8 oranıyla “**Travmatik Bellek**” teması öne çıkmaktadır. Bu durum, katılımcıların Balkanlara yönelik belleğinin yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda travmatik ve psikolojik unsurlar taşıdığını göstermektedir. Özellikle göç, mübadele, savaş ve zorunlu yer değiştirme gibi olumsuz deneyimlerin, katılımcıların aile geçmişlerinde ve hatta gelecek algılarında hâlâ etkili olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 15).

Katılımcıların Balkanlara yönelik algılarının büyük oranda tarihsel ve kimliksel paydada birleştiğini; ancak bu baskın çerçevenin yanında travmatik, mekânsal, kültürel ve hissizlik algılarının da varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Şekil 1: İmgelere Göre Oluşturulmuş Kelime Bulutu.

Balkanlar'a ilişkin algıları tematik kodlama yöntemiyle sınıflandırılmış ve bu temalara bağlı olarak belirgin imgeler ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen nitel veriler, her katılımcı için yalnızca bir baskın tema ve o temayı temsil eden bir imge ile eşleştirilerek görselleştirilmiştir. Tüm temalardaki imgesel ifadeler, frekanslarına göre bir araya getirilerek **kelime bulutu** biçiminde sunulmuştur (Şekil 1).

- **Tarihsel ve Kimliksel Bağ (mavi):** “Kök”, “vatan”, “kimlik”, “aile” gibi kimliğe ve geçmişe referans veren imgeler öne çıkmıştır.
- **Travmatik Bellek (kırmızı):** “Savaş”, “göç”, “yıkım”, “acı” gibi olumsuz tarihsel deneyimleri çağrıştıran ifadeler yoğunluktadır.
- **Turistik ve Mekânsal Algı (turuncu):** Katılımcıların Balkanlar’ı bir mekân olarak algıladıkları ve “şehir”, “manzara”, “tatil”, “renk” gibi izlenim temelli imgeler kullandıkları gözlenmiştir.

- **Kültürel Benzerlik ve Ortak Yaşam (yeşil):** “Müzik”, “yemek”, “din”, “komşuluk” gibi ortak yaşamı ve kültürel benzerliği işaret eden imgeler bu temada toplanmıştır.
- **Anlamsızlık (gri):** “Boşluk”, “kopukluk”, “yabancı”, “anlamsız” gibi imgelerden uzak, nötr ya da olumsuz imgeler öne çıkmıştır.

Son aşama olarak katılımcıların Balkanlara yönelik algılarını belirlemek amacıyla 3'lü Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Ölçek seçenekleri '**Katılıyorum**', '**Kısmen Katılıyorum**' ve '**Katılmıyorum**' şeklinde düzenlenmiştir. “Balkanlarda yaşamak, dünyanın herhangi bir yerinde yaşamaktan daha iyidir” ifadesine katılımcıların %34,3'ü “Katılıyorum” yanıtını vermiştir (Tablo 17). “Balkanlarda yaşamak, ihtiyaçlarımı başka herhangi bir yerden daha iyi karşılar” ifadesine %27,5 (Tablo 18); “Balkanlar o kadar güzeldir ki dünyanın hiçbir yeri ile kıyaslanamaz” ifadesine ise %26,5 oranında katılıyorum ifadesi ile cevaplanmıştır (Tablo 19). Bu oranlar, katılımcıların önemli bir bölümünün Balkanlar'a ilişkin olumlu bir algıya sahip olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan, “Balkanlardan başka yaşamak isteyeceğim bir yer yok” ifadesine “Katılıyorum” şeklinde yanıt verenlerin oranı %20,6 olup (Tablo 20), diğer ifadelere kıyasla daha düşük düzeydedir. Bu açıdan Balkanlara yönelik aidiyet duygusunun belirgin olmakla birlikte, katılımcıların farklı coğrafyalarda yaşamayı da mümkün görebildiklerini düşündürmektedir.

Kültürel değerlere ilişkin ifadeler verilecek yanıt ise katılımcıların benliklerini koruma yönündeki güçlü tutumlarını ortaya koymaktadır. “Balkan kültürünü daima yaşatmaya çalışırım” ifadesine %57,8 oranında “Katılıyorum” yanıtının verilmesi, kültürel mirasın korunmasına yönelik yüksek bir farkındalığı göstermektedir (Tablo 21). Benzer şekilde, “Göçtüğüm yerde konuşulan dili evde daima konuşur, gelecek nesillere aktarırım” ifadesine %38,2 oranında katılıyorum cevabının verilmesi, dilsel aktarımın da katılımcılar açısından önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 22).

Elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların hem kültürel hem de coğrafi düzeyde Balkanlarla kurdukları bağı sürdürme eğiliminde oldukları; ancak aynı zamanda yeni kurdukları bu yaşam alanlarına da bağlılık ve duygu geliştirdikleri anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, Bursa Osmangazi’de yaşayan Balkan göçmenlerinin Balkanlar’a dair algılarını anlamaya yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Temel hedef noktası, bireylerin yaşadıkları coğrafya ile zihinlerinde kurdukları coğrafi algılar arasında bir fark olup olmadığını sorgulamak olmuştur. “Göçmenlerin algıladıkları coğrafya ile gerçek coğrafyanın farklı olduğu düşünülmektedir” şeklindeki ana hipotez cümlesi hem nicel hem de nitel veriler ışığında büyük ölçüde doğrulanmıştır.

İlişkiler Ağı (Network) Kuramı perspektifinden bakıldığında katılımcıların Bursa’yı tercih etmesinde sosyal bağlantıların önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle akrabalık, hemşerilik ve etnik dayanışma gibi sosyal ağlar, göç kararlarını belirleyen temel etkenler arasında yer almaktadır. Göçmenler, mevcut sosyal ilişkiler sayesinde yabancı olan yeni şehirdeki hayata daha kolay uyum sağlamakta ve aynı zamanda kültürel kimliklerini sürdürme imkânı bulmaktadır. Bu ağlar, yalnızca göç sürecini kolaylaştırmakla kalmayıp, bireylerin yeni yaşam mekânlarıyla kurdukları bağları da şekillendirmektedir.

Buna ek olarak, Göç Sistemleri Kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde göç olgusunun sadece itici ve çekici durumlarla açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Göçler kaynak ve hedef bölgeler arasında ekonomik ve politik ilişkilerin yanı sıra zihinsel imgeler, tarihsel bağlar ve kültürel aktarım aracılığıyla da devamlılık kazanmaktadır. Nitekim katılımcıların önemli bir kısmı Balkanlar’a dair algılarını zorunlu göç, savaş, mübadele ve ayrılık gibi travmatik olayların aileler aracılığıyla aktarılan anlatıları üzerinden şekillendirmektedir. Bu durum, Balkan coğrafyasının katılımcıların belleğinde bir kayıp mekân, yaralı hafıza, terkedilen topraklar olarak yerleşmesine neden olmaktadır.

Elde edilen bulgular ışığında, göçmen kimliğinin yalnızca bir yer değiştirme yani göç deneyimiyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bu durumun kuşaklar boyunca aktarılan hikayeler, anılar, imgeler ve duygular yoluyla sürdüğünü göstermektedir. Katılımcıların %22,5’i, Balkanları tarihsel ve kimliksel bağ üzerinden tanımlamış olup bu bağlamda “köken”, “atalar”, “Osmanlı mirası” ve “aidiyet” gibi kavramları öne çıkarmıştır. Dolayısıyla bu durum, Balkanlar’ın, katılımcıların zihin dünyasında bir coğrafi mekândan çok, geçmişle ve kimlikle ilişkili, zihinde bir alan olarak yer ettiğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan, Balkanları turistik ve mekânsal algı açısından algılayan bir grup da mevcuttur (%29,4). Bu katılımcılar için Balkanlar; görsel doyum, mimari yapılar, doğal güzellikler veya seyahat arzusu üzerinden tanımlanmaktadır. Ancak bu algının büyük oranda deneyime göre değil de dolaylı imgeler aracılığıyla şekillendiği görülmektedir. Dolayısıyla fiziksel bir coğrafyaya değil, zihinde oluşturulan bir hayale dayanan Balkan imgesi söz konusudur.

Bu bağlamda “Turistik ve Mekânsal Algı” teması, Yi-Fu Tuan’ın “topophilia” (yer sevgisi) kavramı ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Tuan’a göre topophilia, bireylerin bir mekâna karşı geliştirdiği estetik, duygusal ve hayalî bağları ifade eder. Katılımcıların Balkanlara yönelik ifadelerinde, bölgenin doğal güzellikleri, mimari yapıları, tarihî dokusu ve görsel cazibesi ön plana çıkmakta; bu da onların zihinsel imgelerinde olumlu, etkileyici ve merak uyandırıcı bir yer olarak göstermektedir. Bazı katılımcıların Balkanlara hiç gitmemiş olmasına rağmen oraya karşı güçlü bir ilgi ve görsel temsiller üzerinden kurduğu bağa işaret etmektedir. Bu bağlamda, Balkanlar katılımcılar için sadece tarihî bir bölge değil, aynı zamanda hayranlık uyandıran, duygusal olarak yaklaşılan ve estetik yönleriyle zihinlerde yer eden bir mekân olarak şekillenmektedir.

Çalışmada %20,5 oranında karşılık bulan “Anlamsızlık” teması, Edward Relph’in yer kuramıyla birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı hâle gelmektedir. Relph’e göre bir yerin insanlar için anlamlı olabilmesi, onunla kurulan tarihsel, kültürel ve duygusal ilişkilerle mümkündür. Ancak bu temada yer alan katılımcı ifadeleri, Balkanlara dair herhangi bir bağ kurulmadığını, Balkanların sadece bir isim olarak kaldığını göstermektedir. Bu durum, Relph’in “yer kaybı” (placelessness) kavramıyla da örtüşmektedir. Katılımcılar için Balkanlar, ne hatıralarla yüklü bir geçmiş mekânı ne de kişisel anlam taşıyan bir yer olarak varlık göstermektedir. Bu nedenle “Anlamsızlık” teması, sadece belleğin zayıflığını değil, aynı zamanda yerle kurulamayan bağın da göstergesidir. Bu da, göç geçmişine rağmen herkesin Balkanlarla aynı düzeyde anlam üretmediğini ortaya koymaktadır.

Kültürel benzerlik ve ortak yaşam teması kapsamında, katılımcılar Balkanları kendilerine yakın buldukları, kültürel olarak tanıdık bir alan olarak değerlendirmiştir. Dil, din, müzik, mutfak ve aile yapısı gibi unsurlar bu yakınlığı pekiştirmektedir. Buna karşılık bazı katılımcıların Balkanlara dair herhangi bir anlam yüklemedikleri ve bu bölgeyle duygusal

ya da tarihsel bir bağ kuramadıkları görülmektedir. Bu da özellikle genç kuşakta Balkan algısının silikleştiğini ve kuşaklar arası aktarımın sınırlandığını göstermektedir.

Katılımcıların bir bölümü ise Balkanlara dair algılarını travmatik yaşanmışlıklara ve aktarılan anılara dayandırmaktadır. Zorunlu göç, mübadele, savaş ve ayrılık gibi tarihsel acıların aile anlatıları aracılığıyla aktarıldığı; bu nedenle Balkanların aynı zamanda bir kayıp ve travma mekânı olarak da zihinlere kazındığı görülmektedir. Bu grup içinde geçmişe dair olumsuz duyguların, coğrafi bağın kurulma biçimini doğrudan etkilediği anlaşılmaktadır.

Alt problem cümleleri açısından değerlendirildiğinde, Balkan ülkelerinde doğmuş bireylerin tanımları ile Türkiye’de doğmuş olanların tanımları arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Birinci kuşak göçmenler daha doğrudan, deneyim temelli tanımlamalar yaparken; ikinci ve üçüncü kuşaktaki katılımcılarda Balkanlar daha çok anlatılarla şekillenmiş, yer yer ütöpik ya da nostaljik bir hal almıştır.

Katılımcıların Bursa’yı tercih etme nedenlerinin başında sosyal ağlar (akrabalık, aile bağları) ve ekonomik fırsatlar gelmektedir. Kendini tanımlama biçimleri incelendiğinde, “Türk” kimliği çoğunlukla tercih edilse de, “Arnavut”, “Torbeş”, “Pomak” gibi etnik köken temelli kimliklerin de hâlen kullanıldığı görülmektedir. Bu çok katmanlı kimlik yapısı, bireylerin hem geldikleri yere hem de yerleştikleri yere karşı geliştirdikleri aidiyetlerin eş zamanlı olarak var olabileceğini göstermektedir.

Ayrıca, araştırma kapsamında kadın katılımcıların, kültürel hafızanın ve kimlik aktarımının en önemli taşıyıcıları olduğu saptanmıştır. Kadınlar aile içi rolleri ile geleneksel değerler, kültürel aktarımlarla kuşaklar arası iletişimlerde kritik bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla Balkan kültürünün devamlılığı ve yeni kuşaklara aktarılmasında belirleyici bir işlev görmektedir. Bu durum kültürel sürekliliğin sağlanmasında cinsiyet temelli rollerin önemini ortaya koymakta ve Balkan kimliği bağlamında kadınların rolünü güçlendirmektedir.

Dil kullanımı açısından, büyük bir kısmın Türkçeyi anadili olarak kullandığı; ancak iki ve daha fazla dili konuşan çok sayıda katılımcının varlığı, kültürel aktarımın devam ettiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, Balkanlara geri dönme isteği ya da göçü

tersine çevirme arzusu genel olarak düşük düzeydedir. Balkanlara dair duyulan ilgi, daha çok geçmişin hatırlanması ya da sembolik bağ kurma düzeyindedir.

Sonuç olarak, bu araştırma, göçmen bireylerin Balkanlara dair algılarının büyük oranda zihinsel temsiller, aile anlatıları ve kültürel hafıza üzerinden şekillendiğini ortaya koymuştur. Bu algılar coğrafi gerçeklikten çok geçmişe, kimliğe ve anlatılar belleğine dayanmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın hipotezi doğrulanmış; bireylerin algıladığı Balkan coğrafyasının, bugünkü siyasi ve fiziki sınırlarla değil, kendi zihin dünyalarıyla belirlendiği görülmüştür.

EKLER

Tablo 12: Tarihsel- Kimliksel Bağ ve Katılımcı İmgeleri.

Katılımcı	Katılımcı Görüşü	Baskın İmge
K1	Osmanlı'dan kalan izler her yerdedir, bu yüzden tanıdık geliyor.	Osmanlı'nın İzi
K2	Kendimi oralara ait hissediyorum, çünkü kökenimiz orası.	Tarihî Yakınlık
K3	Dedemler oradan göç etmiş, hep hikâyelerini duyardım.	Göçmen Hikâyesi
K7	Balkanlar deyince aklıma Osmanlı geliyor.	Osmanlı Mirası
K11	Oraları görünce sanki kendi ülkem gibi hissettim.	Soydaş Bağı
K16	Bizimkiler Yugoslavya'dan gelmiş, hâlâ bağ hissediyoruz.	Tarihsel Aidiyet
K19	Bizim milletin kökü orası bence, kimliğimde bir parça Balkan var.	Kimlik Kökeni
K31	Balkanlar bizim bir parçamız, tarihimizle iç içe.	Ortak Tarih Duygusu
K35	Tarihimiz o kadar iç içe ki, ayıramıyorum.	Tarihî Ortaklık
K43	Buraları görünce, köklerime dokunmuş gibi oldum.	Kökene Bağlılık
K44	Eski aile büyüklerim hep oradan söz ederdi, bir aidiyet hissi var.	Aile Belleği
K46	Ailem Balkan göçmeni, aidiyet duygum çok kuvvetli.	Soy Bağı
K54	Balkanlar bizden, dedemin anlattığı tarihi yerler aklımda.	Tarihî Hatıralar
K56	Dedem Balkanlıydı, anıları bizimle yaşıyor.	Dededen Miras
K60	Oralara gittiğimde atalarımın buluşmuş gibi oldum.	Atalara Aidiyet
K61	Osmanlı oradaydı, biz de onun torunlarıyız.	Osmanlı Toprağı
K63	Sanki orada yaşasaydım, her şey tanıdık olurdu.	Tanıdık Bağlar
K66	Göçle gelen ailemden ötürü oraları hep merak ettim.	Göç Kökeni
K74	Oraları görmeden bile bir bağlılık hissediyorum.	Aile Kökeni
K79	Balkanlar geçmişimizin parçası.	Ortak Tarih
K83	Anne tarafım göçmen, hikâyeleriyle büyüdüm.	Göç Geçmişi
K91	Dedem zorla göç etmiş, hâlâ izleri duruyor.	Zorunlu Göç
K94	Atalarımın dolaylı oraları tanıyor gibi hissediyorum.	Atasal Bağ

Tablo 13: Kültürel Benzerlik- Ortak Yaşam ve Katılımcı İmgeleri.

Katılımcı	Katılımcı Görüşü	Baskın İmge
K5	Adetlerimiz çok benziyor, şaşırdım.	Benzer Adetler
K6	Yemekler neredeyse aynıydı, hiç yabancılık çekmedim.	Mutfak Ortaklığı
K12	Davranışlar, hitap şekilleri bize çok benziyordu.	Kültürel Akrabalık
K15	Gelenek görenek olarak çok tanıdık.	Ortak Gelenek
K22	Oradaki insanlar bizim gibi yaşıyor.	Kültürel Benzerlik

Katılımcı	Katılımcı Görüşü	Baskın İmge
K36	Bazı kelimeler bile aynıydı, çok şaşırdım.	Ortak Dil Kalıntıları
K48	Günlük yaşam alışkanlıkları bize çok yakındı.	Ortak Yaşam Biçimi
K52	Ruh olarak bizden gibiydiler, çok yakın hissettim.	Manevi Yakınlık
K55	Yaşam tarzı ve aile yapısı çok benzerdi.	Benzer Yaşam Kültürü
K59	Bizimle aynı değerlere sahip olduklarını hissettim.	Paylaşılan Değerler
K62	Aile bağları ve yapıları neredeyse aynıydı.	Ortak Aile Yapısı
K64	İç içe geçmiş bir kültür yapısı gördüm.	Kültürel İç İçelik
K65	Konuşma tarzları, davranışları çok tanıdık geldi.	Kültürel Yakınlık
K68	Kültürler birbirine karışmış gibiydi, ayırım zor.	Karma Kültür
K76	Türk gibi davranıyorlardı, şaşırdım.	Kültürel Yakınlık
K82	Müzikler ve ezgiler çok tanıdıktı.	Müzikal Kültür
K85	Geçmişte birlikte yaşamışız gibi bir his vardı.	Ortak Yaşam Hafızası
K89	Kültürel olarak çok şey örtüşüyordu.	Kültürel Kesişim
K96	Geleneksel kıyafetler, davranışlar çok tanıdıktı.	Gelenek Hatırası
K99	Zamanla birbirinden etkilenmiş iki toplum gibi geldi bana. Kültürel Etki	

Tablo 14: Anlamsızlık Teması ve Katılımcı İmgeleri.

Katılımcı	Katılımcı Görüşü	Baskın İmge
K8	Balkanlar bana bir şey ifade etmiyor, çok uzak geliyor.	Uzaklık Hissi
K9	Ne olduğunu tam bilmiyorum, bir ilgim yok.	İlgisizlik
K14	Hiç merak etmedim, benim için bir anlamı yok.	Anlamsızlık
K18	Hep duyuyorum ama bir şey hissettirmiyor.	Duygusal Boşluk
K21	Sadece isim olarak biliyorum, içi dolu değil.	Boş Kavram
K23	Tarihi var belki ama bana bir anlamı yok.	Kişisel Anlam Eksikliği
K27	Bomboş geliyor, ne kültürel ne duygusal bağ hissediyorum.	Duyarsızlık
K32	Hiç ilgimi çekmedi, hep uzak bir yer gibi geldi.	İlgi Eksikliği
K38	Tanıdık değil, merak da etmiyorum.	Yabancılık Hissi
K39	İsmi duymak dışında bir bağım olmadı.	Soyut Uzaklık
K41	Ne olduğunu tam olarak bilemiyorum, his yok.	Algı Yoksunluğu
K45	Benim için bir şey çağrıştırmıyor.	Anlamsal Boşluk
K47	Tarihsel olarak ilgilenmedim, çok kopuk geliyor.	Tarihsel Kopukluk
K51	Nötrüm, olumlu ya da olumsuz duygum yok.	Nötr Yaklaşım
K58	Aklımda bir şey canlanmıyor.	İmgesel Yokluk

Katılımcı	Katılımcı Görüşü	Baskın İmge
K67	Bir kere bile gitmeyi düşünmedim.	Seyahat İlgisizliği
K69	Kafamda bir imajı yok, duygusal karşılığı da.	İmge Eksikliği
K70	Hiç bağ kurmadım, bağlantım olmadı.	Bağlantı Eksikliği
K75	Duygusal olarak bir boşluk gibi.	İçeriksiz Alan
K87	İlgimi çekmedi, pek düşünmedim.	Düşünsel İlgisizlik
K88	Ne hissettirdiğini tarif edemem.	Duygu Belirsizliği

Tablo 15: Turistik-Mekânsal Algı ve Katılımcı İmgeleri

Katılımcı	Katılımcı Görüşü	Baskın İmge
K10	Çok güzel bir yer gibi, gezip görmek isterim.	Turistik Çekicilik
K13	Doğal güzellikleriyle dikkatimi çekti.	Doğal Güzellik
K17	Hiç gitmedim ama görmek istiyorum.	Gezi Arzusu
K24	Şehirlerin tarihî yapısı çok ilgimi çekti.	Tarihi Şehirler
K25	Görsel olarak çok zengin yerler.	Görsel Zenginlik
K26	Turistler için cazip olduğunu düşünüyorum.	Turist Algısı
K28	Avrupa'ya yakınlığı sayesinde kolay ulaşılır.	Mekânsal Yakınlık
K29	Merak uyandıran bir yer gibi geldi.	Turistik Merak
K30	Manzaralar muhteşemdi, aklımda kaldı.	Manzara Etkisi
K33	Mimari yapılar çok estetikti.	Mimari Estetik
K34	Görselleri görünce hemen gitmek istedim.	Gezi İsteği
K37	Görünce fikrim değişti, çok etkileyiciymiş.	İmge Değişimi
K40	Zihnimde fotoğraf gibi kaldı.	Görsel Hafıza
K42	Oraya dair imgeler hep net kafamda.	Yer İmgeleri
K49	Bizim yerleşim yerlerine çok benziyordu.	Fiziksel Benzerlik
K53	Turistik olarak cezbedici geldi.	Turistik İlgi
K57	Gezerken sanki daha önce görmüşüm gibi geldi.	Mekânsal Tanıdıklık
K71	Mimari yapı bana Osmanlı'yı hatırlattı.	Mimari Tanıdıklık
K72	Hep hayalini kurdum oraları gezmenin.	Gezi Hayali
K73	Mekânlar zihnimde başka çağrışımlar yarattı.	Mekânsal Çağrışım
K78	Tatil için çok güzel yerler olduğunu duydum.	Turistik Cazibe
K80	Tarihî yerler çok güzeldi, etkileyiciydi.	Tarihî Dokular
K81	Fotoğraflarda hep güzel imgelerle karşılaştım.	Turistik İmgeler

Katılımcı	Katılımcı Görüşü	Baskın İmge
K86	Kendimi oraya ait hissettim gezerken.	Fiziksel Aidiyet
K90	Bir gün mutlaka gitmek istiyorum.	Gezi Planı
K92	Doğal manzaralarıyla çok etkileyici.	Doğal Çekicilik
K98	Mekânlar çok ilgimi çekti.	Mekân İlgisi
K100	Görsellik açısından çok şey sunuyordu.	Görselliğe Vurgu
K101	O yerleri düşündüğümde bir his beliriyor.	Yer Hissi
K102	Çok merak ediyorum ama gitmedim.	Gezi Arzusu

Tablo 16: Travmatik Bellek ve Katılımcı İmgeleri.

Katılımcı	Katılımcı Görüşü	Baskın İmge
K4	Aile büyüklerim oradan zorla göç etmiş, hep acıyla anlatılırdı.	Kayıp Hafıza
K20	Göç etmek zorunda kalmışlar, geride her şeyi bırakmışlar.	Zorunlu Ayrılık
K50	Göçün izleri hâlâ ailemde hissediliyor.	Göçün İzleri
K77	Ailem Balkan göçmeni, hep acılarla andılar.	Aile Travması
K84	Anneannem çocukken yürüyerek kaçmış, çok etkileyici bir travma.	Göç Acısı
K93	Çok acı dolu bir tarihten bahsedildi bana.	Sürgün Geçmişi
K95	Balkanlar deyince aklıma önce savaş geliyor.	Tarihsel Travma
K97	Savaş sonrası çok şey yitirilmiş, orada kalanlara dair hüznü hikâyeler var.	Savaş Sonrası Travma

Tablo 17: “Balkanlarda yaşamak, dünyanın herhangi bir yerinde bir yerinde yaşamaktan daha iyidir.”

Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum
19	46	35

Tablo 18:” Balkanlarda yaşamak, ihtiyaçlarımı başka herhangi bir yerden daha iyi karşılar.”

Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum
31	43	28

Tablo 19: “Balkanlar o kadar güzeldir ki dünyanın hiçbir yeri ile kıyaslanamaz.”

Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum

29	45	27
----	----	----

Tablo 20: “Balkanlardan başka yaşamak isteyeceğim bir yer yok.”

Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum
42	39	21

Tablo 21: “Balkan kültürünü daima yaşatmaya çalışırım.”

Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum
14	26	59

Tablo 22: “Göçtüğüm yerde konuşulan dili evde daima konuşur, gelecek nesillere aktarırım.”

Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum
31	32	39

Tablo 23: Görüşme Formu Örneği.

Mahallesi:

.....

Sokak/Caddesi:

.....

GÖRÜŞME FORMU

KİŞİYE YÖNELİK SORULAR

1. Cinsiyet:
2. Doğum yılı:
3. Doğum yeri (İl-İlçe):
4. Medeni durum:
5. Çocuk sayısı:
6. Eğitim durumu:
7. Meslek:
8. Hanedeki kişi sayısı

GÖÇ HAREKETLERİNE YÖNELİK SORULAR

9. Kaç yıldır Bursa'da ikamet etmektesiniz?
10. Ailenizdeki göçmen kişi kimdir?
11. Hangi ülkeden gelmişsiniz?
Ülke:
Şehir:.....
12. Hangi tarihte gelmişsiniz?
13. Milliyetiniz nedir?
14. Türkiye'de göç ettiğinizde yaşadığınız ilk şehir hangisidir?
15. Bursa'yı yaşamak için tercih etmenizdeki sebep nedir?
16. Balkanlar sizin için neyi ifade ediyor?
17. İhtimaliniz dahilinde geri dönmeyi düşünür müsünüz?
18. Ana diliniz nedir?
19. Türkçe'yi ne zaman öğrendiniz?
20. Kaç dil biliyorsunuz?

21. Çift vatandaşlığınız var mı?

		İKATILYORUM	KISMEN	Hiç
		M	KATILYORUM	KATILMIYORUM
YER KİMLİĞİNE YÖNELİK SORULAR				
22.	Kendimi Balkanlar ile güçlü bir şekilde özdeşleştiriyorum.			
23.	Balkanların benim bir parçam olduğunu hissediyorum.			
24.	Balkanlar benim için çok özel.			
25.	Balkanlar benim için çok şey ifade ediyor.			
26.	Balkanlara çok bağlıyım.			
27.	Balkanlar ile ilgili pek çok güzel anılarım var.			
YER BAĞIMLILIĞINA YÖNELİK SORULAR				
28.	Balkanlarda yaşamak, dünyanın herhangi bir yerinde yaşamaktan daha iyidir.			
29.	Balkanlarda yaşamak, ihtiyaçlarımı başka herhangi bir yerden daha iyi karşılar.			
30.	Balkanlar o kadar güzeldir ki dünyanın hiçbir yeri ile kıyaslanamaz.			
31.	Balkanlardan başka yaşamak isteyeceğim bir yer yok.			
32.	Balkan kültürünü daima yaşatmaya çalışırım.			
33.	Göçtüğüm yerde konuşulan dili evde daima konuşur, gelecek nesillere aktarırım.			

KAYNAKÇA

- Aitken, D., Cutter, S. L., & Foote, K. E. (1989). Environmental Perception and Behavioral Geography. G. L. Gaile, & C. J. Willmont (Dü) içinde, *Geography in America* (s. Environmental Perception and Behavioral Geography). Merrill Publishing Company.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme: Anadolu Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapının Değişimi Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Akman, H. (2006). *Paylaşılmayan Balkanlar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Alaeddinoğlu, M., & Alaeddinoğlu, F. (2020). Yapay Zeka ve Davranışsal Coğrafya. N. Özgen, & S. Coşkun (Dü) içinde, *Davranışsal Coğrafya* (s. 321-346). Ankara: Pegem Akademi.
- Aliağaoğlu, A. (2007). Davranışsal Coğrafya'ya Bir Örnek: Öğrenci Merkezli Balıkesir Şehir İmajı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 17-44.
- Arı, K. (2008). Tarihsel Süreçte Mübadele ve Bursa. Z. D. Abacı (Dü.) içinde, *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler* (s. 147). Bursa: Osmangazi Belediyesi.
- Aydın, M. (1994). Doksanüç Harbi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı. *İslam Ansiklopedisi*, s. 498-499. 2025 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/> adresinden alındı
- Baklacioğlu, N. Ö. (2011). *Dış Politika ve Göç*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Baklacioğlu, N. Ö. (2015). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar. M. Erdoğan, & A. Kaya (Dü) içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 191-215). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Banac, I. (1984). *The national question in Yugoslavia: Origins, history, politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Blumson, B. (2012, September). Mental Maps. *Philosophy and Phenomenological Research*, 85(2), 413-434. <https://www.jstor.org/stable/41721240> adresinden alındı
- Bozkurt, N. (2012). Cumhuriyet Dönemi'nde Yugoslavya'dan Marmara Bölgesi'ne Göçler ve Mekansal Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası Coğrafyası Anabilim Dalı.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (3.Baskı b.). (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cvijić, J. (1918-1931). *La péninsule balkanique: géographie humaine*. Belgrad: Serbian Royal Academy.
- Çavuşoğlu, H. (2007). Yugoslavya-Makedonya" Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri. *Bilig*(41), 123-154. <https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/2845-published.pdf> adresinden alındı
- Çetin, H. (2003). Mübadele Öncesi ve Sonrası Bursa'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi*. <http://hdl.handle.net/11452/20070> adresinden alındı

- Dalal, S. (2024). "Longing to belong in one's own homeland: Tracing the topophilic cartography in Anita Sethi's I Belong Here: A Journey Along the Backbone of Britain". *A Journal Of Literature Theory and Culture*(14). doi:<https://doi.org/10.18778/2083-2931.14.16>
- Demirel, M. (2008). XIX. Yüzyıl'da Bursa'da Göçmen İskanı. Z. D. Abacı (Dü.) içinde, *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler* (s. 31-58). Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Doğanay, F. (1996). *Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi*. Devlet Planlama Teşkilatı. https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Turkiyeye_gocmen_olarak_gelenlerin_yerlesimi%E2%80%8B.pdf adresinden alındı
- Doğanay, H. (2002). *Beşeri Coğrafya*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Doğanay, H., & Orhan, F. (2021). *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (7. b.). Pegem Akademi.
- Doğanay, H., Özdemir, Ü., & Şahin, İ. (2005). *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* (5 b.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, Hayati. (2002). *Beşeri Coğrafya*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Downs, R. M., & Stea, D. (1973). *Image & environment: Cognitive mapping and spatial behavior*. Chicago, Aldine.
- Downs, R. M., & Stea, D. (1977). *Maps in minds: Reflections on cognitive mapping*. New York: Harper & Row.
- Erden, A. (2001). *Balkanlar'ın Jeopolitik Konumu ve Türk Dış Politikası*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ergin, B. (2016). 1950-1960 YILLARINDA BURSA. *Yüksek Lisans Tezi*. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/436166/yokAcikBilim_10125449.pdf?sequence=-1&isAllowed=y adresinden alındı
- Friedmann, J. (1966). *Regional development policy: A case study of Venezuela*. Cambridge: MIT Press.
- Geray, C. (2019). Türkiye'den ve Türkiye'ye göçler ve göçmenlerin iskânı, 1923-1961. (H. H. Doğan, Dü.)
- Gold, J. R. (1980). *An Introduction to Behavioural Geography*. Oxford University Press.
- Golledge, R. G., & Stimson, R. (1997). *Spatial Behavior: A Geographic Perspective*. New York: Guilford Press.
- Goodall, B. (1987). *The Facts on File Dictionary of Human Geography*. New York: Facts on File.
- Halaçoğlu, A. (2014). *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri* (3. Baskı b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Halliday, A. (2012). Migration and Multicultural Ministries as Mission. *International Review of Mission*, 2(101), 407-414. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1758-6631.2012.00119.x>
- İnalçık, H. (2000). *Osmanlı'da devlet, hukuk, adalet*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

- Kaplanoğlu, Raif. (2014, Ekim). Göçlerle Kurulan Şehir. (12), 14-19. 2025 tarihinde https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/yayinlar/bursadazaman_12.pdf adresinden alındı
- Kaplanoğlu, Raif; Kaplanoğlu, Ozan. (2004). *Bursa'nın Göç Tarihi*. Bursa: Nilüfer Belediyesi Yayınları.
- Ki-Moon, B. (2013). *Secretary-General's remarks to high-level dialogue on international migration and*. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2013-10-03/secretary-generals-remarks-high-level-dialogue-international-migration-and-development> adresinden alındı
- Konukman, R. (1990). *Tarihi belgeler ışığında büyük göç ve anavatan (nedenleri, boyutları,*. Ankara.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köksal, Ü. (2004). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçler (1923-1960). *Yüksek Lisans Tezi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.
- Köseoğlu, M. (2011). *Balkanlaşma olgusu ve ulus-devlet yapıları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Köşker, N. (2018). Mekan ve Yer . N. Özgen içinde, *Sosyal Coğrafya* (s. 77-108). Ankara: Pegem Akademi.
- Köşker, Nilüfer. (2019). Öğretmen Adaylarının Zihin/ Taslak Haritalarına Göre Türkiye'nin Çevresindeki Ülkeler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(50), 324-358. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/694335> adresinden alındı
- Kritz, M. M., Lim, L., & Zlotnik, H. (1992). *International migration systems: A global approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Kulat, Y. T. (1998). *Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyeti ve Türk mirası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kurtkan, A. (1960). *1950-51 yılında Türkiye'ye Tehcir Edilen Bulgaristan Türkleri Etrafında Anket Usulü tatbikatı - Göçmenlerin Mesleki Durumları* (Cilt 22). İstanbul: İstanbul İktisat Dergisi.
- Kut, Ş. (2005). *Balkanlar'da kimlik ve egemenlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Lynch, K. (1960). *he Image of the City*. MIT Press.
- Mandacı, N. (2007, April). Turks of Macedonia: The Travails of the "Smaller" Minority. *Journal of Muslim Minority Affairs*(27), 5-23. doi:10.1080/13602000701308798
- Manzo, L. C. (2003). Beyond house and haven: Toward a revisioning of emotional relationships with places. *Journal of Environmental Psychology*, 23(1), 47-61.
- Marankı, A. (1990). Sosyal Yönleri İtibariyle Bulgaristan'dan Göç. *Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilimdalı.
- Markus, H., & Zajonc, R. (1985). The cognitive perspective in social psychology. G. L. Aronson (Dü.) içinde, *Handbook of Social Psychology* (s. 137-230). New York: Random House.

- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 431-466. doi:<https://doi.org/10.2307/2938462>
- Mazower, M. A. (2000). *The Balkans: A short history*. New York: Modern Library.
- McCarthy, J. (2018). *Ölüm ve Sürgün; Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımını (1821-1922)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Meray, S. L. (tarih yok). Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler. II, s. 89-95. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Montello, D. R. (2018). *Handbook of Behavioral and Cognitive Geography*. Santa Barbara,Us: Edward Elgar Publishing.
- Moscovici, S. (2000). *Social Representations: Explorations in Social Psychology*. Cambridge: Polity Press.
- Mutlu, Ö. (2020). 1989 Yılı Ve Sonrasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yönelen Göçlerin Yerleşmelere Olan Mekânsal Etkilerine Bir Örnek: Bursa Şehrindeki Göçmen Konutları. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/ET002535.pdf> adresinden alındı
- Mutluer, M. (2003). Uluslararası Göçler ve Türkiye. *Türk Coğrafya Dergisi*,(41), 23-34.
- Özcan, K. E. (2016). Soğuk Savaş Döneminde Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göçü; Bursa Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/436156/yokAcikBilim_10101488.pdf?sequence=-1&isAllowed=y adresinden alındı
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Özgen, N. (2010, 12 01). Bilim Olarak Coğrafya ve Evrimsel Paradigmaları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(2), s. 1-26. 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ececd/issue/4872/66894> adresinden alındı
- Özgen, N. (2022). Yer Duygusu ile ilgili Temel Kavramlar. N. Özgen içinde, *Yer ve Duygu* (s. 3-40). Ankara: Nobel.
- Özgür, E. M. (1998). Türkiye'de Göç Hareketleri ve Yerleşme Sistemine Etkileri. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1), 55-68.
- Pacione, M. (1977, October 24). Information and morphology in cognitive maps. 548-568.
- Petersen, W. (1953, Jun). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 3(23), 256-266. doi:<https://doi.org/10.2307/2089239>
- Pocock, D. C. (1979, November). The Contribution of Mental Maps in Perception Studies. *Geography*, 64(4), 279-287. <https://www.jstor.org/stable/40569983> adresinden alındı
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion.

- Seamon, D. (1979). *A Geography of the Lifeworld Movement, Rest and Encounter*. New York: St. Martin's Press.
- Selimoğlu, İ. (2009). Cumhuriyet Dönemi'nde Bursa'ya Mübadele Sonrası Göçler. (Z. D. Abacı, Dü.) 197-238.
- SERTER, Y. T. (2019, Mart). RUMELİ'DEN ANADOLU'YA TÜRK GÖÇLERİ. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 337-348.
- Simonsen, K. (2005). Bodies, sensations, space and time: The contribution from Henri Lefebvre. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 87(1), 1-14.
- Sinha, V., & Atallah, M. (1987). *Migration- An Interdisciplinary Approach*. Delhi: Seema Publications.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening opportunities: A theory relating mobility and distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-857. doi:<https://doi.org/10.2307/2084520>
- Şeker, N. (1995). Türk-Yunan Nüfus Mübadele Anlaşması Sonucu Bursa'ya Kentin Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri. *Yayınlanmamış YL Tezi*.
- Şimşek, A. (2018). Araştırma Modelleri. A. Doğanay, M. Ataizi, A. Şimşek, J. Balaban Sarı, & Y. Akbulut içinde, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını.
- Tadorova, M. (2009). *Imagining the Balkans*. Oxford University Press.
- Todorova, M. (1997). *Imagining the Balkans*. Oxford University Press, s. 64-65.
- Tolun, B. D. (1980). "Davranışlara Yönelik Coğrafya: Anglo-Saksonların 'Behavioral Geography'si ve Sosyo-Ekonomik Deneyimleri". *İ.Ü Coğrafya Enstitüsü Dergisi*(23), 257-277.
- Tuan, Y. F. (1974). Topophilia; A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values. s. 201.
- Tuan, Y. F. (1975, June). Image and Mental Maps. *Association of American Geographers*, 65(205-213).
- Tuan, Yi Fu. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tunçel, H. (2002). Türk Öğrencilerin Zihin Haritalarında İslam Ülkeleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 83-103.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2009). *Beşeri Coğrafya; İnsan, Kültür, Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, Erol. (1978). *Beşeri Coğrafya'ya Giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 100.
- Uluocak, M., Baştürk, Ş., Ogur, E., Eroğlu, S., & Şahin, H. (2014). Bursa Balkan Göçmenleri İ Ağızlarında İsim İşletme Ekleri. *U.Ü. Fen ve Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(24), s. 155-166. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/272246> adresinden alındı
- Ünlü, M., & Yıldırım, S. (2017, Ocak). Coğrafya Dersi Öğretim Programına Bir Coğrafi Beceri Önerisi: Mekânsal Düşünme Becerisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*(35), 13-20. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/274823> adresinden alındı

Yelsalı Parmaksız, P. (2019, 02 5). Belleğin Mekânından Mekânın Belleğine:Kavramsal Bir Tartışma. *Ankara Üniversitesi İlefl Dergisi*, 6(1), s. 7-26. doi:10.24955/ilef.574436

Yiğit, A. (2015). Balkan Yarımadası'nın beşeri coğrafya özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman nüfus varlığı. *Yeni Türkiye*, 943-971.

